

Izveštaj o položaju etničkih manjina na Kosovu (period oktobar 2000. – februar 2001.)

Rezime

U ovom sedmom zajedničkom izveštaju cilj nam je da damo pregled bezbednosne situacije manjinskih zajednica na Kosovu. Istovremeno smo se koncentrisali na određeni broj pitanja koja su od izuzetnog značaja kao što su: povratak; pristup zdravstvenoj zaštiti; imovinska pitanja; učešće u političkim strukturama i pristup zaposlenju. Oblik izveštaja odudara u izvesnoj meri od ranijeg izveštaja po tome što se koncentriše na ograničeni broj ključnih pitanja, a ne na sveukupni pregled. I mada je ovo rezultat namerne odluke da se preduzme usmerenije istraživanje, ono takođe predstavlja odraz nevesele stvarnosti. Kako prolazi vreme, nedostatak trajnog poboljšanja položaja manjinskih populacija znači da se suočavamo sa povećanim rizikom da samo ponavljamo teme kojima smo se detaljno bavili u prethodnim izveštajima.

Stalno odsustvo odgovarajuće bezbednosti ostaje ključno pitanje za manjine. Period kojim se izveštaj bavi obeležen je pogoršanjem ukupne bezbednosne situacije. Period je na samom početku obeležen ubistvom četiri povratnika Aškalija, a na kraju serijom fatalnih napada na kosovske Srbe na nekim od glavnih putnih pravaca koje koriste za održavanje veze sa Srbijom. Ovi napadi kulminirali su zločinom 16. februara, kada je napadnut autobuski servis "Niš ekspres", u kojem je stradalo deset kosovskih Srba, uključujući bračni par i njihovo malo dete. Period u međuvremenu obeležen je povećanjem napada na živote i imovinu manjinskih zajednica. Nijedna etnička grupa nije prošla nedirnuta, uključujući i one kosovske Albance koji *de facto* žive kao manjinska grupa u oblastima u pokrajini gde su Srbi većina. Nesmanjeni talas nasilja je uzdrmao poverenje ne samo manjina, koje se osećaju sve više izložene riziku, već je isto tako stvorilo osećanje frustracije i nesigurnosti među većinskom populacijom kosovskih Albanaca. Događaji tokom proteklih nekoliko meseci su ozbiljno ugrozili napore da se stabilizuje i popravi opšta bezbednosna situacija.

Stepen sofisticiranosti i planiranja u pozadini nedavnih napada, kao što je napad snajperom na konvoj kosovskih Srba pod pratnjom koji je išao za Štrpce/Shterpce, ili napad na "Niš ekspres", dovodi u sumnju označavanje kontinuiranog nasilja nad manjinama kao izolovanih incidenata motivisanih individualnom željom za osvetom. Čini se da je u pitanju jedna organizovana kampanja, ili kampanje, kojom upravljaju za sada još neidentifikovani elementi čiji je jasan cilj da terorišu manjinske populacije, destabilizuju pokrajinu i spreče demokratizaciju i mirnu koegzistenciju. Broj uhapšenih i uspešno gonjenih počinitelja ovih napada i dalje je veoma mali.

Pravo na povratak je opšte prihvaćeno, ali nema dovoljno akcije od strane lokalnih zajednica da pokažu svoju podršku ovom principu. U klimi netolerancije i neprekidnog nasilja, malobrojni su oni koji imaju hrabrosti da zauzmu čvrst stav i usprotive se tekućoj situaciji potkrepljujući svoje reči konkretnim delima. Međutim, to ne znači da ih uopšte nema. Mi smo stoga pokušali da iznesemo izvestan broj složenih pitanja koja se tiču povratka kako bismo dali pravedan i precizan odraz progressa koji je postignut, a da istovremeno ne izgubimo iz vida ogromne prepreke koje tek treba prevazići. Pored toga, nestabilna situacija na jugu Srbije i još skoriji žestoki sukobi u BJRM su dodatni otežavajući faktor. Potencijalno negativan uticaj na preostale kosovske manjine, koji čak može uključiti dalje raseljavanje, ne može se prevideti.

Pristup **zdravstvenoj zaštiti** je odabran kao ilustrativan primer teškoća s kojima se sreće u pokušaju da se osigura jednako i održivo obezbeđenje osnovnih usluga u izuzetno polarizovanom okruženju. Naši nalazi, na žalost, govore da je učinjen nedovoljan napredak u odnosu na ranije izveštaje. Uprkos nameri i hvale vrednim naporima od strane mnogih predanih pojedinaca u okviru relevantnog odeljenja ZPAS, opštinskih struktura i brojnih NVO, obezbeđenje zdravstvene zaštite i dalje uglavnom karakterišu odvojene službe za različite etničke grupe. Neprekidna pretnja bezbednosti kombinovana je sa diskriminacijom i netolerancijom, čineći neophodnim specijalne mere kao što su mobilne klinike i transport pod pratnjom do medicinskih ustanova.

Napadi na imovinu i nezakonito uživanje imovine i dalje se koriste kao sredstvo da se isteraju preostale manjinske zajednice ili da se spreči njihov povratak. **Pravedno rešenje imovinskih nesuglasica i ravnomerna raspodela pomoći za rekonstrukciju** jesu aspekti šireg imovinskog pitanja i usko su povezani sa mogućim održivim povratkom. Ono što naš izveštaj pokazuje jeste da, uprkos raširenom slaganju oko važnosti ove veze, postoje mnoge prepreke kojima se tek treba pozabaviti i koje treba odgovarajuće rešiti. Nedovoljna finansijska sredstva i dalje ometaju efikasnost Direktorata za stambena i imovinska pitanja.

Učešće u političkim strukturama je dobilo nov značaj u svetlu obavljenih prvih opštinskih izbora širom pokrajine. Broj onih koji su glasali je bio izuzetno velik i mnoge manjinske zajednice su aktivno učestvovala, uz izuzetak kosovskih Srba i nekih delova turske zajednice. Kako UNMIK ide prema smanjenju međunarodnog prisustva u mnogim aspektima uprave, opštinske strukture postaju sve važnije. U ovom izveštaju, cilj nam je da damo opšti pregled o tome kako SPGS upotrebljava ovlašćenje koopcije. Ovo je jedan od načina da se proceni stepen u kojem su predstavnici manjina uključeni u novoformirane opštinske strukture. Samo njihovo prisustvo, međutim, nije garantija učestvovanja, te mi stoga pokušavamo da idemo dalje od brojeva i dobijemo utisak koliko je aktivna i, što je još važnije, koliko je uticajna njihova uloga na opštinskom nivou. Ono što smo pokazali u ovom izveštaju je svakako ograničeno na preliminarnu procenu. Kako se bude nastavio razvoj opštinskih struktura, biće potrebno stalno praćenje situacije.

U poglavlju o **pristupu zaposlenju** koncentrišemo se na zaposlenje u okviru opštinskih struktura, što je važan parametar u pravednom tretmanu etničkih manjina. Ono što smo našli jeste da praksa varira od jedne opštine do druge i još uvek je suviše rano da se izvuku čvrsti zaključci. Zapošljavanje manjina zahteva stepen namere i fleksibilnosti koji mora doći od svih opština. Takođe mora postojati rešenost i saradnja samih manjina. Kao i kada se radi o mnogim drugim pitanjima, bezbednost je jedan aspekt koji se ne može prevideti te zapošljavanje manjina u početku može zahtevati posebne mere uz odgovarajuće resurse. Takođe je važno da se manjinama omogući pristup efikasnim lekovima kako bi mogli da reše pitanje diskriminacije, bilo odgovarajućim posredovanjem ili pravnim putem.

Kako Kosovo dalje napreduje ka značajnoj autonomiji predviđenoj Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti, odnos prema manjinskim populacijama i poboljšanje uslova s kojima se sada suočavaju ostaje centralno pitanje. Izlizan je, ali u slučaju Kosova precizan, kliše da se demokratsko društvo najbolje procenjuje ne prema tome kako se ponaša prema većini, već radije kao se ponaša prema svojim manjinskim populacijama. Do sada, ponašanje Kosova je ozbiljno dovedeno u sumnju, pa će u narednim mesecima pažnja međunarodne zajednice ostati usmerena na ovo pitanje kao važan pokazatelj uspeha međunarodne uprave.

Bezbednost

1. U prethodnim izveštajima neprekidno smo isticali činjenicu da je **bezbednost najvažnija briga manjinskih zajednica**. Ovo nije slučaj samo zbog neposrednog i direktnog uticaja nasilja na pojedince i zajednice koje su meta, već i zbog šireg uticaja na slobodu kretanja i uživanje različitih drugih osnovnih prava. Nesigurna bezbednosna situacija i dalje ima nepovoljan uticaj na opštu dobrobit manjinskih zajednica, pojačavajući njihovu percepciju da nisu sigurni i da je njihova budućnost na Kosovu neizvesna. Ukupna procena bezbednosti na koncu izveštaja za prethodni period, u septembru 2000., bila je ocenjena kao opasna sa slučajevima ubistava, paljevine, napada granatama i blažim oblicima zastrašivanja kao rutinskom pojavom za mnoge manjinske zajednice. Istovremeno, međutim, naglašena je i povećana raznolikost iskustava različitih manjinskih zajednica. Primećeno je da su neke zajednice uživale ohrabrujući stepen relativne stabilnosti. Opšti trend etnički motivisanog nasilja kretao se nadole meren apsolutnim brojem smrtnih slučajeva i ozbiljih povreda, mada se ukupni negativni uticaj sporadičnog nasilja nije smanjio. Ovo je u osnovi bio nastavak obrasca koji je preovlađivao tokom najvećeg dela 2000. godine.
2. Međutim, od kraja 2000. nadalje, od perioda više-manje odmah posle opštinskih izbora, **obrazac nasilja se promenio**. Došlo je do pogoršanja ukupne bezbednosne situacije i sve manjinske grupe su u određenom stepenu pogođene ovim. Broj incidenata usmerenih na manjinske grupe se izgleda povećava, a sudeći prema događajima pogotovo iz februara 2001., napadi su bolje organizovani, koordinisani i ciljani no što je to ranije bio slučaj. Romske zajednice, pored kosovskih Srba, i dalje su neproporcionalno visoko zastupljene među žrtvama etnički motivisanih zločina, ali ni druge grupe nisu ostale pošteđene. Period koji obuhvata ovaj izveštaj počeo je ubistvom s odlikama egzekucije u Skenderaj/Srbici¹ četiri povratnika Aškalijski, a završen je serijom napada na putničke pravce koje manjine koriste da putuju na i sa Kosova, kulminirajući u napadu 16. februara na autobusku liniju "Niš ekspres" u kojem je deset kosovskih Srba ubijeno a izvestan broj drugih teško ranjen. Efekat ovog nesmanjenog nasilja je izazvao veliki strah i ogorčenje među manjinskim populacijama. Strahovi i frustracije zajednice kosovskih Srba su naročito jasno pokazani raširenim protestima posle fatalnih napada na autobuse polovinom februara. Praktično svaka srpska zajednica na Kosovu bila je poprište nekog oblika protesta, brojni putevi bili su privremeno blokirani, a na nekim mestima sami protesti su se pretvorili u dalje nasilje. Prisutan je neprekidni krug nasilja koje rađa dalje nasilje kako frustracija raste u svim zajednicama, uključujući kosovske Albance.

U daljem tekstu sledi hronološki, mada ne potpuni, pregled incidenata vezanih za bezbednost koji su uključili manjine tokom praćenog perioda.² Učestalost i raznovrsnost incidenata koji su se odigrali širom pokrajine tokom perioda o kome izveštavamo su takvi da smo odlučili da ih jednostavno nabrojimo bez ikakvog pokušaja klasifikacije, kako smo činili u ranijim izveštajima.

3. **Oktoibar** su obeležili brojni napadi na imovinu manjina širom pokrajine, usmereni na imovinu u kojoj se boravi jednako kao i na napuštenu. Dve eksplozije severno od Viti/Kosovske Vitine 1. oktobra uništile su kuću u vlasništvu kosovskog Srbina i oštetile dve druge kuće. Sve tri su se nalazile u procesu prodaje kosovskim Albancima, pošto su originalni vlasnici već pobjegli sa Kosova. Narednog dana, pet kosovskih Srba muškaraca je povređeno u selu Pasjan/Pasjane kada je iz vozila u pokretu na njih pucano i bačena jedna ručna bomba. Dve eksplozije 4. oktobra za cilj su imale napuštenu imanje kosovskih Srba u Zhiti/Žitinju, opština Podujeve/Podujevo. Jedna ručna granata bačena

¹ Kod imena mesta, korišćen je sledeći obrazac: u opštinama sa većinskim stanovništvom kosovskih Albanaca, prvo je stavljeno ime na albanskom jeziku, dok je srpski naziv na prvom mestu u onim krajevima gde kosovski Srbi čine većinu. Ovo je u skladu sa duhom Uredbe 2000/43 koja dodatno predviđa upotrebu drugih jezika osim albanskog i srpskog za opštine gde druge etničke ili jezičke zajednice čine znatan deo populacije.

² Može doći do izvesnog poklapanja sa prethodnim izveštajem koji je pokrio period jun – septembar 2000., ali je uključio neke incidente koji su se odigrali u oktobru jer je izveštaj spreman tako da uključi događaje sve do datuma objavljivanja krajem oktobra.

je 7. oktobra na romsku kuću u Shtime/Štimlju. Desetog oktobra vatrom iz malog kalibra i eksplozijom napadnut je dom kosovskih Srba u Kamanice/Kosovskoj Kamenici. Istog dana, jedan kosovski Srbin je pogođen dok je čuvao svoje ovce blizu Gornje Bitinje/Biti e Eperme u Štrpcu/Shterpce. Jedna romska porodica je u Shtime/Štimlju 14. oktobra ponovo bila meta napada ručnom granatom (raniji napad odigrao se samo nedelju dana pre). Jedan kosovski Srbin i njegov sin su poginuli 15. Oktobra, kada je njihov traktor naleteo na minu blizu Crkvene Vodice/Palaj u opštini Obiliq/Obilić.³ Osamnaestog oktobra jedna romska porodica u Shtime/Štimlju je preživela napad po treći put u roku od deset dana. Ovom prilikom, povređeni su jedna žena i malo dete. Ubrzo posle toga porodica je pobjegla sa Kosova u strahu za svoje živote, pošto su bili izloženi neprekidnim napadima tokom prethodnih meseci⁴. Dve ručne granate bačene su 20. oktobra na jednu radnju kosovskih Srba u Viti/Kosovskoj Vitini. Jedna raketa ispaljena je 23. oktobra na stambenu zgradu u Prishtine/Prištini u kojoj stanuju kosovski Srbi. Uprkos oštećenju konstrukcije zgrade, nije bilo ozbiljnih povreda. Jedna napuštena romska kuća u Rahovec/Orahovcu zapaljena je 24. oktobra, nakon ranijeg pokušaja paljevine 21. oktobra. Dvadesetpetog oktobra na kuću kosovskog Srbina u selu Binaq/Binac, Viti/Kosovska Vitina, bačena je ručna granata. Tri ručne granate bačene su na kuću jednog Roma u Vushtrri/Vučitrnu. Ukupni broj smrtnih slučajeva koji su se odigrali tokom ovog meseca bio je veoma nizak s obzirom na broj napada koji su uključivali ratno naoružanje.

4. Broj ubistava u **novembru** bio je znatno veći, a obrazac nasilnih napada na osobe i imovinu se nastavio nesmanjenom žestinom. Jedan kosovski Srbin je ubijen iz vatrenog oružja na pijaci u Viti/Kosovskoj Vitini 2. novembra. Jedna Bošnjakinja je 7. novembra ubijena iz vatrenog oružja u svojoj kući u Vitimirici posle svađe između njenog sina i jednog mladića kosovskog Albanca. Devetog novembra tela četiri Aškalijski su otkrivena u Dashefc/Daševcu u Skenderaj/Srbici, u roku od 48 sati od njihovog povratka u selo. Jedno dete Aškalijski je 11. novembra ubijeno u Ferizaj/Uroševcu. Trinaestog novembra je jedan Bošnjak napadnut u Peje/Peći. Na dvorište doma jednog kosovskog Srbina u Rahovec/Orahovcu bačena je ručna bomba 18. novembra. Kuću u Prishtina/Prištini ambasadora Vukićevića, predstavnika vlade SRJ na čelu Komiteta za saradnju sa UNMIK-om, potresla je 22. novembra velika eksplozija. Jedan pripadnik njegovog osoblja je poginuo, a dvoje drugih je ranjeno. Istog dana, dve odvojene eksplozije uništile su kuće kosovskih Srba u selu Kllokott/Klokot, Viti/Kosovska Vitina. KFOR je 25. novembra onesposobio eksplozivnu minu iznenađenja koja je bila zakačena za kapiju jedne kuće Aškalijski u Malom Alasu/Hallac i Vogel, Lipljan/Lipjan.
5. Ni u **decembru** nije bilo smanjenja nivoa nasilja, ali je ukupan broj žrtava bio manji nego prethodnog meseca. Eksplozija 4. decembra uništila je napuštenu kuću kosovskih Srba u Zhiti/Žitinju, opština Podujeve/Podujevo. Istog dana zapaljena je jedna nastanjena kuća kosovskih Srba u Lebanu, opština Prishtina/Priština. Jedanaestog decembra jedan kosovski Srbin je poginuo a dvojica su ranjena kada je njihov traktor naišao na minu u Suvom Grlu/Suhogerile. Nastanjena kuća kosovskih Srba u Gjilan/Gnjilanu je 12. decembra napadnuta ručnom bombom. Trinaestog decembra jedan kosovski Srbin je nađen povređen u svom stanu u Viti/Kosovskoj Vitini, i kasnije proglašen mrtvim po prispeću u bolnicu. Eksplozija je 14. decembra potpuno uništila jednu nenaseljenu srpsku kuću u Kllokot/Klokotu, Viti/Kosovska Vitina. Istog dana, dve odvojene eksplozije su uništile nenaseljenu srpsku kuću u Sredske/Sredskoj, u dolini Župe blizu Prizrena. Petnaestog decembra je jedan Rom uboden nožem u Fushe Kosove/Kosovom Polju. Dvadesetdevetog decembra stariji par kosovskih Srba nađen je kako leži u lokvi krvi na svom pragu u Obiliq/Obiliću, pošto su bili teško pretučeni lopatom. Starac je već bio mrtav, a žena je bila gotovo mrtva kada su pronađeni, ali je preživela. Takođe 29. Decembra, jedna romska kuća je izgorela u Prizrenu.

---

³ Skrećemo pažnju da se incidenti sa minama u ovom izveštaju odnose ne na slučajno nailaženje na mine kada manjine naiđu na mine koje su ostale od rata, već na situacije kada postoje indicije da su mine skoro postavljene, namerno ciljajući manjinske populacije.

⁴ U Šestom zajedničkom izveštaju o položaju manjina, preporučeno je da se otvori policijska podstanica u Shtime/Štimlju. Do danas, nikakva policijska stanica nije otvorena.

6. U **januaru** je broj žrtava ostao nizak, ali su se ozbiljni incidenti nastavili nesmanjeno. Dvanaestog januara blizu Fushe Kosove/Kosova Polja kamenovan je putnički voz kojim upravlja KFOR, događaj koji je toliko čest da se smatra rutinskim. Kuća porodice Aškalija u Shtime/Štimlju je 14. januara zapaljena u njihovom odsustvu. Jednom starijem Srbinu su 20. januara u Shtime/Štimlju pretili maskirani ljudi koji su ukrali njegov traktor. Takođe 20. Januara, u selu Kmetofc/Kmetovce, Gjilan/Gnjilane bačena je ručna granata u dvorište kuće kosovskih Srba ranivši ženu, koja je pogođena u nogu kamenjem koje je razbacala eksplozija. Jedna kuća kosovskih Srba u selu Mogille/Mogila je 22. januara oštećena usled male eksplozije. Dvadesetčetvrtog januara ukupno osam kuća kosovskih Srba je oštećeno u minobacačkom napadu na Veliku Hoču/Hoce i Madhe. Radnja u srpskom vlasništvu u Viti/Kosovskoj Vitini napadnuta je 26. januara granatom, što je rezultiralo ranjavanjem dve osobe. To je bio šesti takav napad na istu radnju. U Fushe Kosove/Kosovom Polju je 27. januara jedan kosovski Srbin izboden na smrt. Kraj meseca obeležila je ozbiljna provala etnički motivisanog nasilja u Mitrovicu/Kosovskoj Mitrovici. Jedan petnaestogodišnji kosovski Albanac umro je 29. januara od povreda koje je pretrpeo u napadu granatom u severnom delu grada. Ova smrt je izazvala seriju protesta i u albanskoj i u srpskoj zajednici, a nasilje se nastavilo prema obrascu koji se stalno ponavlja u Mitrovicu/Kosovskoj Mitrovici. Međunarodne organizacije su morale da prekinu programe i privremeno se povuku iz ove oblasti, dok je KFOR pozvao pojačanje kako bi ponovo uspostavio kontrolu nad situacijom. Jedan incident koji se desio tokom ovog perioda uključio je prebijanje manjinskog osoblja OEBS-a, koje je gomila kosovskih Albanaca presrela dok su ih u službenom vozilu vozili kućama s posla.
7. **Februar** je bio najcrnji mesec posle duže vremena, uz ozbiljnu eskalaciju nasilja u celoj pokrajini, što je kao posledicu imalo povećanje fatalnih žrtava. Mesec je počeo tako što je Mitrovica/Kosovska Mitrovica još uvek bila poprište međuetničkog nasilja koje je trajalo nedelju dana pre nego što se situacija ponovo stabilizovala. Tokom vikenda od 2. do 4. februara, dve napuštene kuće kosovskih Srba su dignute u vazduh u Gornjoj Budrigi, Gjilan/Gnjilane, a treća kuća u istom selu je bila meta 7. februara. Takođe 7. februara, ručnom granatom je napadnuta kuća vođe zajednice kosovskih Srba u selu Mušnikovo u dolini Župe. Osmog februara, jedna napuštena romska kuća u Viti/Kosovskoj Vitini je zapaljena i kompletno uništena. Istog dana, u eksploziji je uništena srpska pravoslavna crkva u Livoq i Eperm/Gornjem Livoču, Gjilan/Gnjilane. Takođe tog dana, pucano je na jednu romsku kuću u Shtime/Štimlju, ciljajući porodicu koja je već ranije često napadana. U Suareke/Suvoj Reci, ručnim granatama je 10. februara napadnuta jedna romska porodica. Trinaestog februara redovni konvoj pod pratnjom koji saobraća dva puta nedeljno između Štrpca/Shterpce i Srbije je napadnut snajperskom vatrom koja je ubila vozača kosovskog Srbina i povredila izvestan broj drugih putnika. Čini se da je napad bio planiran da izazove maksimum štete, gađajući vozača u očekivanju da će se autobus potom survati u provaliju, i ubiti ili povrediti veći broj putnika. Istog dana, jedan kosovski Srbin je ranjen iz vatrenog oružja u Kllokot/Klokotu, opština Viti/Kosovska Vitina. Takođe 13. Februara, tri kosovska Srbina su ranjena kada je njihovo vozilo naišlo na antitenkovsku minu na putu između Zubinog Potoka i Skenderaj/Srbice. Jedna od žrtava je evakuisana u Beograd i podlegla je povredama. Opet 13. Februara, bazuka je ispaljena na kuću Aškalija u selu Medvece, Lipjan/Lipljan. Četrnaestog februara pored puta blizu Shtime/Štimlja, nađeno je telo muškarca Aškalija koji je ubijen iz vatrenog oružja. Žrtva se nedavno bila vratila iz Bosne u potrezi za svojom ženom. Tokom noći 14/15. februara, uklonjeni su šrafovi sa šina na delu pruge koja povezuje Fushe Kosove/Kosovo Polje i Mitrovicu/Kosovsku Mitrovicu. Voz, važna putna veza za kosovske Srbe, trebalo je da ponovo počne da saobraća posle prekida od neke dve nedelje koje su bile potrebne da se poprave prozori razbijeni tokom nedavne provale nasilja u Mitrovicu/Kosovskoj Mitrovici. Da je voz naišao na oštećeni deo pruge, rizik od ispadanja iz šina i pretnja povredama putnika bili bi izuzetno visoki. Petnaestog februara policija UNMIK-a je od vratila poslednji u seriji pokušaja namerne paljevine kuća manjina u Rrahovec/Orahovcu. Ovom prilikom oni su uhapsili kosovskog Srbina u pokušaju da zapali kuću rođaka, ali prethodni incidenti tokom ovog meseca ukazivali su na umešanost kosovskih Albanaca, a zapravo je ranije uhapšen jedan osumnjičeni kosovski Albanac. Provala nasilja kulminirala je u napadu 16. februara na putnički autobus koji je vozio kosovske Srbe pod pratnjom KFORa. Eksplozivno punjenje postavljeno na put detonirano je upravo kada je prolazio prvi autobus "Niš ekspresa". Dva prateća vojna

vozila su već prošla kada je eksploziv detoniran. Deset ljudi je poginulo u pokolju, a izvestan broj putnika je hospitalizovan sa veoma teškim povredama. Ovaj posebno šokantan napad je najteži i najsmrtonosniji napad koji se na Kosovu odigrao već duže vreme. Ostatak meseca nije video smanjenje nasilja. Istog dana, 16. februara, izvestan broj drugih nasilnih incidenata širom pokrajine imali su za metu kosovske Srbe. Grupa mladića divljala je kroz Lipjan/Lipljan bacajući kamenice, razbivši prozore na domovima kosovskih Srba. Ručne granate bačene su na dve kuće kosovskih Srba u selu na severu ruralne Prištine. Mala grupa kosovskih Srba pod pratnjom KFOR-a je kamenovana tokom posete groblju u selu Zahać/Zahaq. Eksplozija je 17. februara uništila jednu kuću kosovskih Srba u selu Mogille/Mogila dok je porodica bila van kuće. Dve kuće kosovskih Srba na periferiji enklave u Rrahovec/Orahovcu je 18. februara bile su meta molotovljevih koktela koji su izazvali znatnu štetu na konstrukciji. Prethodne nedelje KFOR je sprečio dva kosovska Albanca dok su pokušavali da uđu u enklavu kroz kanalizacijski tunel. Devetnaestog februara jedna bošnjačka kuća u Vitimirici/Vitimirice je napadnuta i opljačkana, a dve napuštene kuće kosovskih Srba su spaljene u Crkolezu/Cerkolez. Istog dana, napuštena romska kuća u Shtime/Štimlju je zapaljena. Jednog Roma je 20. februara napao kosovski Albanac na pijaci u Kline/Klini. Ručna granata bačena je na kuću kosovskih Srba u Viti/Kosovskoj Vitini. Vlasnik je nedavno bio odbio ponudu da imovinu proda. Dvadesetčetvrtog februara desio se pokušaj paljevine jedne kuće kosovskih Srba u Rrahovec/Orahovcu. U Fushe Kosove/Kosovom Polju, šezdesetšestogodišnju kosovsku Srkinju su oborili na zemlju i šutirali dok se nije obeznanila neki mladići. Žena je posle ovog mučnog događaja morala da bude hospitalizovana. Jedna napuštena kuća kosovskih Srba spaljena je 26. februara u selu Kabaš/Kabash, Viti/Kosovska Vitina. Mesec se završio ubistvom jednog starijeg para kosovskih Srba u njihovom domu u selu u Kamenice/Kosovskoj Kamenici. Tela su otkrivena 27. februara kako leže na podu njihovog doma.

8. Dok su mnogi pomenuti incidenti koncentrisani u ili oko oblasti koje su ranije bile na meti, naime mesta kao što su Viti/Kosovska Vitina, Fushe Kosove/Kosovo Polje i Lipjan/Lipljan, vrlo je malo oblasti koje nisu bile pogođene nasiljem tokom perioda koji izveštaj obuhvata. Čak i mesta kao što je prizrenski region, koja se generalno smatraju relativno mirnim, doživela su porast nasilnih incidenata, što ilustruje nesigurnu i nepredvidivu prirodu bezbednosne situacije, koja je u svakom trenutku podložna destabilizaciji.
9. Napadi na putničke pravce, uključujući namerno postavljanje mina, napade snajperom i eksplozije, imale su za rezultat brojne smrtno slučajeve. Ovi incidenti, pored napada koji nisu bili fatalni kao što je kamenovanje ili sabotaža železničke pruge, imali su kumulativni efekat izazivajući mentalitet opsade. Kosovski Srbi posebno, sada se osećaju ugroženi kada putuju, čak i pod obezbeđenjem. Ovo je imalo izuzetno nepovoljan uticaj na moral i dobrobit manjinskih populacija širom pokrajine. Dodatnu složenost čini to što su se brojni incidenti dogodili u blizini kontrolnih punktova KFOR-a. Važno je imati na umu da percepciju manjina o bezbednosti ne formira samo broj incidenata. Krucijalni faktor jeste njihovo osećanje bezbednosti, pa čak i onda kada neka zajednica nije meta direktnog napada, napad na druge služi da učvrsti široko rasprostranjeno verovanje da manjine generalno nisu bezbedne. Kada se jednom to verovanje uvreži, i sve dok pretnja nasiljem ostaje verovatna, nije neophodno održavati visok nivo nasilja da bi se terorizovala neka populacija. Sve što je potrebno jeste da se zadrži sposobnost napada na manjinske zajednice. Na osnovu predočenih nalaza, izgleda da je ova sposobnost prisutna i da se redovno koristi kako bi se manjinske zajednice držale pod pritiskom. Napori da se ovakvo nasilje spreči imaju malo uspeha.
10. Zbunjujući broj i raznovrsnost nasilnih napada koje smo nabrojali ne predstavlja celu priču. UNHCR i OEBS i dalje su uvereni da se brojni zločini protiv manjinskih zajednica ne prijavljuju. Očigledni incidenti kao ubistvo, napad granatom i eksplozije teško je ignorisati. Mađutim, manji slučajevi zastrašivanja kao što su verbalne pretnje i uvrede, kamenovanje, krađa i razna druga krivična dela koja pogađaju manjine, postali su tako uobičajeni u opštoj klimi bezvlašća i odsustva straha od zakona koje preovladavaju na Kosovu, da žrtve ne vide neku korist od toga da ih prijave. U nekim slučajevima oni se plaše da prijavom rizikuju privlačenje dalje odmazde protiv sebe i svojih zajednica. Ovo stalno i nesmanjeno maltretiranje manjinskih zajednica umanjuje njihov opšti osećaj

sigurnosti i dobrobiti, i kao posledicu nameće im pitanje o njihovoj budućnosti na Kosovu. Nesigurna situacija na jugu Srbije uz nedavne žestoke sukobe u BJRM, takođe su faktori koje treba imati na umu. Opšta nestabilnost koju ovo proizvodi, spojena sa trenutnom realnošću i mogućnostima raseljavanja populacije na Kosovo u budućnosti, vrše dodatni pritisak na manjinske zajednice.

Povratak

11. U našem prethodnom izveštaju pitanje povratka bilo je obrađeno kao integralni deo šire analize koja je obuhvatala **broj populacija, raseljavanje i povratak**. Važno je razmotriti povratak u okviru ovog šireg konteksta da bi se ilustrovao odnos koji postoji između tekućeg raseljavanja i povratka u uslovima s kojima se suočavaju ostaci manjinskih populacija. Kao što je navedeno u ranijim izveštajima, ni UNHCR ni OEBS ne smatraju sebe kompetentnim da preuzmu potpun i sveobuhvatan pregled veličine manjinskih zajednica koje su ostale na Kosovu. Takav poduhvat, jednak cenzusu, jeste izvan mandata obe organizacije, i bolje bi bilo da ga preuzme UNMIK. Niti smo u stanju da sistematski pratimo sve pokrete populacije. Ono što su prethodni izveštaji nudili jesu u najboljem slučaju procene za manjinske populacije u određenim krajevima bazirane na različitim izvorima na terenu, uključujući predstavnike zajednica. Takva metodologija ne dozvoljava definitivne zaključke o ukupnom broju bilo koje date manjinske grupe. U pripremi ovog tekućeg izveštaja, ograničenja u vremenu i resursima sprečila su sistematski pregled broja populacija koji smo prethodno imali. Međutim, kako nije bilo indicija o *velikom* pokretu manjinskih populacija tokom perioda koji obuhvata izveštaj, pretpostavljamo da su ranije procene još uvek validne kao opšte smernice.
12. Obrazac **tekućeg raseljavanja**, kako je zabeležen tokom perioda koji obuhvata izveštaj, nastavio se u malom obimu i tiho, ali nesmanjeno. Manjinske populacije i dalje napuštaju Kosovo. Osnovni motiv za odlazak je vezan za bezbednost. Pitanje bezbednosti ne manifestuje se samo kao strah za fizičku sigurnost, već na kompleksnije načine uključujući ograničenja slobode kretanja i ograničen pristup osnovnim uslugama i izgledima za zaposlenje. Na ovoj osnovi, nedavni odlasci mogu se u istoj meri pripisati pojedinačnim nasilnim incidentima kao i rezignaciji posle dugih perioda blažih oblika zastrašivanja i maltretiranja. Nedostatak optimizma kada je u pitanju dugoročna budućnost na Kosovu predstavlja važan faktor koji doprinosi odluci da se ode. Specifični incidenti koji su pomenuti u delu o bezbednosti ovog izveštaja, ilustruju s kakvim rizicima se manjinske zajednice i dalje suočavaju. Spojeno sa stalnim pritiscima života pod restriktivnim uslovima, nije teško videti zašto se raseljavanje nastavlja i zašto se ljudi s razlogom plaše povratka.
13. Uprkos ovoj surovoj realnosti, tokom perioda koji izveštaj pokriva postojao je povećan fokus na pitanje **povratka**. Preovlađujući vodeći princip je i dalje **promovisanje stvaranja uslova povoljnih za povratak, a ne promovisanje samog povratka**. Postoji vitalna razlika između ove dve stvari, koju je važno uočiti. Usmeravanje na zadatak kreiranja uslova povoljnih za povratak ima za cilj da manjinskim zajednicama ponudi realne opcije, uslove pod kojima bi se oni verovatno opredelili za povratak uvereni da on nudi dugoročno rešenje za njihov tekući problem raseljenosti. Ovo je kvalitativno različito od promovisanja povratka, što bi po sebi uključivalo zajednički napor da se interno raseljena lica i izbeglice direktno ohrabre da se vrate kući. Aktivna promocija povratka u sadašnjim uslovima značilo bi ponuditi lažnu nadu i lažni osećaj bezbednosti za manjinske populacije, koje se još uvek suočavaju sa značajnim rizikom. Ono što proizlazi iz tekućih rasprava o povratku jeste rastuće prihvatanje svih strana da je povratak proces. Ima isto toliko mesta napretku koliko ima i stalnih prepreka, i samo suočavanjem sa stvarnošću i radom uz potpunu saradnju mogu svi zainteresovani akteri napraviti pomak na konstruktivan način, imajući na umu složene uslove koji preovlađuju na Kosovu.
14. Kada su u pitanju **kosovski Srbi**, međunarodna zajednica, u saradnji sa predstavnicima ove zajednice, koncentrisala je svoje napore na razvoj koncepta o tome kako se povratak može ostvariti. Putem konkretne aktivnosti, sačinjen je dokument koji definiše glavne prepreke koje trenutno sprečavaju povratak, a potom ističe mere potrebne da bi se stvorili

uslovi za povratak. **Okvir za povratak 2001**, koji je rezultat ovoga, predstavlja konsenzus između relevantnih predstavnika međunarodne zajednice i kosovskih Srba o najboljem pristupu za rešavanje ovog pitanja. Ovaj dokument ne treba posmatrati kao model za efikasan povratak. Niti ga, pak, treba posmatrati jednostavno kao teorijski koncept. On je vredno oruđe na kojem treba zasnovati dalje i detaljnije aktivnosti vezane za mogući povratak kosovskih Srba, nadograđujući aktivnosti koje su već započete, kao što su "idi i vidi" posete manjeg obima za interno raseljena lica.

15. Važno je dati kratak opis procesa koji su doprineli Okviru kako bi se otklonilo bilo kakvo pogrešno razumevanje njegovog sadržaja i namere. Tokom poslednjih meseci 2000., članovi Zajedničkog komiteta za povratak kosovskih Srba (ZKP)⁵ usmerili su svoje diskusije na bitne prepreke bezbednom i održivom povratku, i mere koje su potrebne da bi se otklonile ove prepreke. Članovi ZKP su se složili da sačine nacrt zajedničkog okvira koji bi vodio sve koordinisane aktivnosti vezane za potencijalni povratak u 2001. godini. Radeći na lokalnom i regionalnom nivou preko pet Regionalnih radnih grupa (RRG), ZKP je sastavio Okvir koji je prihvaćen konsenzusom na sastanku ZKP 13. januara 2001⁶. Okvir nema nameru da postavi operative ciljeve za povratak, već radije teži da odrazi osnovne principe koji će voditi organizovani i spontani povratak raseljenih lica i sačini mehanizme koordinacije potrebne za očuvanje procesa povratka. U mnogim pitanjima, kao što su imovinska prava i pristup osnovnim uslugama, mere o kojima su se dogovorili članovi ZKP kao neophodnim uslovima za povratak, istovetne su merama koje su raniji izveštaji UNHCR/OEBS-a preporučili kao osnovne potrebe da bi se poboljšali uslovi za preostale manjinske zajednice.
16. Okvir priznaje kao centralnu i ponavljaju temu ključni značaj **međuetničkog dijaloga**. Takav dijalog je nužno dvosmeran, i zahteva ne samo aktivno i odgovorno učešće zajednice kosovskih Albanaca, preko njihovih vođa, već takođe i volju kosovskih Srba da se uključe u konstruktivnu komunikaciju i mere izgradnje poverenja prema kosovskim Albancima preko struktura opštinskih vođstava i preko njihovih partnera u zajednicama. Naglašava se izuzetna važnost aktivnog angažmana i učešća predstavnika raseljenih Srba (interno raseljenih lica), predstavnika prihvatnih zajednica svih nacionalnosti i albanskih vođa na svim nivoima, u planiranju povratka i sprovođenju procesa. Dosadašnji razgovori koji imali su kao rezultat prihvatanje Okvira kao radnog dokumenta, bili su uglavnom ograničeni na međunarodnu zajednicu i predstavnike kosovskih Srba. Svakako, biće neophodno aktivno uključiti ostale delove kosovskog društva, najpre kosovske Albance na centralnom i lokalnom nivou. Mada naglašava važnost ovakvog dijaloga kao dela šire diskusije o povratku, Okvir jednako priznaje da je povratak osnovno pravo, a ne pravo koje se može zasnovati samo na prihvatanju jedne zajednice ili druge.
17. Da bi započeo proces **šire diskusije**, uključujući ključne aktere u okviru kosovskog društva, UNHCR je počeo seriju konsultacija sa **prominentnim kosovskim Albancima** da bi im predstavio Okvir i dobio njihova mišljenja i njihove sugestije o tome kako je najbolje postupati. Dok kosovski Albanci priznaju pravo na povratak, oni ovo pravo vezuju za izvestan broj drugih pitanja, od kojih je najpreči povratak zatvorenika koji se drže u srpskim zatvorima, a dugoročnije je budući status Kosova. Još dosta posla treba obaviti da bi se osiguralo da se pravo na povratak, dobrovoljan, bezbedan i dostojanstven, u potpunosti može ostvariti. Vođe kosovskih Albanaca shvataju činjenicu da imaju važnu ulogu u stvaranju uslova koji će omogućiti povratak. Biće potrebni zajednički naponi svih strana kako bi se osiguralo da se pitanje kontinuiranog raseljavanja i povratka mogu postaviti u klimi poštovanja i tolerancije koja uzima u obzir strahovanja svih zajednica koje su ovim pogođene. Uspeh na ovom polju neće zavisiti samo od delanja kosovskih Albanaca, već i od želje zajednice kosovskih Srba da saraduje sa administrativnim strukturama pokrajine.

⁵ ZKP (*Joint Committee on the Return – JCR, na engleskom originalu – prim.prev.*) je osnovan u maju 2000. kao radni forum za raspravu o realnostima povratka Srba. Kancelarije SPGS, UNHCR, OEBS, različite komponente UNMIK-a (stubovi II i IV), policija UNMIK-a, KFOR i Srpsko nacionalno veće saraduju u radu ZKP. O detaljima videti pasus 119 zajedničkog izveštaja UNHCR i OEBS-a koji pokriva period jun – septembar 2000.

⁶ (*RRG u engleskom originalu glasi Regional Working Group – RWG – prim.prev.*) Prema tome, sa Okvirom su se složili SPGS, Specijalni izaslanik UNHCR-a, KOMKFOR-a, šefovi stubova II, III i IV, policija UNMIK-a i vođe SNV.

18. Mada je Okvir dokument usredsređen na potrebe interno raseljenih kosovskih Srba, oni naravno nisu jedina zajednica koja je iskusila raseljavanje. Potrebe zajednica Roma, Aškalija i Egipćana (RAE)⁷ jednako zahtevaju pažnju. Pitanje povratka RAE već izvesno vreme se nalazi na dnevnom redu. Prvi put je istaknuto u **Platformi za zajedničku akciju u vezi zajednica kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana**, koja je usvojena u aprilu 2000. Centralna pitanja koja zahtevaju pažnju pre nego što može biti bilo kakvog konkretnog i merljivog napretka u povratku RAE vezana su za poboljšanje uslova na terenu na Kosovu. Zajednice RAE trenutno se suočavaju sa problemima bezbednosti, ograničenja slobode kretanja i ograničenja u pristupu neophodnoj pomoći i javnim uslugama. Razgovori su usmereni, kao i u slučaju povratka kosovskih Srba, na rešavanje postojećih prepreka povratku. Ove prepreke i problemi su rešavani, i dalje se rešavaju, mehanizmima koji su se pokazali efikasni u promovisanju konstruktivne debate koja uključuje sve zainteresovane.
19. Proces je počeo početkom 2000. **Humanitarnim okruglim stolovima** kojima je domaćin bio UNHCR. Okrugli stolovi su uključivali aktivno učešće političkih vođa kosovskih Albanaca. Opređenost za princip povratka kasnije je našla izraz u Platformi za zajedničku akciju, koja dodatno pokušava da odredi glavna pitanja koja zahtevaju zajedničko propratno delovanje. Ovaj pozitivni razvoj odveden je korak dalje organizovanjem direktnih razgovora između vođa zajednica RAE i predstavnika **Zajedničke privremene administrativne strukture (ZPAS)**. Do sada su održane dve konsultativne sednice uz učešće lidera zajednice RAE iz različitih mesta sa Kosova i predstavnika onih odeljenja ZPAS koja se najuže bave pitanjima koja se tiču zajednica RAE, inter alia, zapošljavanje, zdravstvena i socijalna zaštita i obrazovanje. Ideja ovih sednica jeste da omogući zajednicama RAE da svoje probleme iznesu direktno predstavnicima ZPAS i rade zajedno sa njima na nalaženju odgovarajućih rešenja. Poslednja takva sednica održana je 30. januara i njoj je prisusvovalo 28 predstavnika zajednica RAE. Veoma prošireno učešće u poređenju sa prethodnom sednicom održanom 25. septembra, ukazuje na broj predstavnika RAE kooptiranih u opštinske strukture.
20. Jasna veza može se povući između aspiracija zajednica RAE da se omogući povratak, ciljeva izraženih u Platformi za zajedničku akciju, i cilja konsultativnih mehanizama ZPAS da ponude praktična rešenja za one probleme koji se identifikuju kao prepreka povratku. Svaki od ciljeva čini sastavni deo širih i komplementarnih napora da se postigne konstruktivni napredak koji vodi do povratka. Dok su sednice ZPAS dale jedinstvenu priliku zajednicama RAE da predstavljaju svoje probleme, one ne predstavljaju forum za **iscrpni razgovor o bezbednosnim potrebama**. Shvatajući ovo, UNMIK i UNHCR su rešeni da podrže dalje konsultacije sa većim naglaskom na pitanje povratka i stvari vezanih za bezbednost. Uljučenje KFOR-a i policije UNMIK-a u ove razgovore biće od presudnog značaja.
21. UNHCR je na terenu nastavio da podržava napore zajednica RAE i pojedinaca koji rade na povratku. Povećana pažnja posvećena je važnosti "idi i vidi" poseta Kosovu za izbeglice i interno raseljena lica kao sredstva koje im omogućava da ponovo uspostave veze sa svojim zajednicama porekla. Aktivnosti koje su do sada preduzete bile su veoma skromnog obima i usmerene na one raseljene u BJRM i Crnoj Gori. Pored toga, UNHCR i OEBS takođe usko sarađuju da bi usmerili pažnju na potrebe onih RAE koji su raseljeni u okviru Kosova i koji traže pomoć da bi se vratili u svoje domicilne zajednice. Relativni uspeh ovakvih mera doživeo je ogroman nazadak **ubistvom četvoro povratnika Aškalija** u Skenderaj/Srbici u novembru 2000. Tokom 2000. grupa porodica Aškalija, koji su iz Skenderaj/Srbice bili raseljeni u Fushe Kosove/Kosovom Polju polovinom 1999., tražili su i dobili pomoć od UNHCR i OEBS-a da pogledaju mogućnost povratka. Na sopstvenu inicijativu, porodice su počele dijalog sa svojim ranijim susedima čija glavna tema je bila njihova želja da se vrate kućama i ponovo počnu život. Organizovno je nekoliko poseta, a međunarodna zajednica je osigurala konkretna obećanja u pitanjima pomoći za rekonstrukciju i drugoj materijalnoj pomoći. Vrhunac ovog procesa bila je

⁷ Prema obrascu usvojenom u drugim dokumentima, skraćenicu RAE koristimo kao zajedničku referencu za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana gde se referenca odnosi na sve tri grupe. Inače, kada je potrebno navodimo na koju zajednicu posebno se tekst odnosi.

odluka muških glava porodice da se vrate u svoje selo početkom novembra, uvereni da će moći da počnu da popravljaju svoje kuće i da će im se kasnije pridružiti drugi članovi porodice. Otkriće njihovih tela manje od 48 sati po povratku bilo je uznemirujući podsetnik o opasnostima prisutnim za one manjine koje pokušaju da ostvare svoje pravo na povratak. Talasi šoka koje je ovo ubistvo izazvalo osetile su sve zajednice na celom Kosovu. Roditelji Aškali u brojnim mestima su povukli decu iz škola plašeći se za njihovu bezbednost. Oprezno poverenje rođeno posle meseci napornog rada bilo je uništeno, a manjinske zajednice pokušavale su da se suoče sa značenjem jednog ovakvog incidenta. Mnogi su ga protumačili kao jasno i nedvosmisleno upozorenje protiv povratka. Međutim u iscrpnim razgovorima koji su usledili posle tragedije, predstavnici zajednice Aškalijske su ponovili svoju rešenost da nastave da rade na povratku uprkos opasnostima i rizicima koje to uključuje. Preostale zajednice RAE, međutim, ne potcenjuju stalnu pretnju nasiljem i stoga ne vide povratak velikih razmera u sadašnjim uslovima. Oni su radije za fazni i ponešto oprezan pristup povratku i oslanjanje na podršku međunarodne zajednice.

22. Postoje nerešena pitanja koja se tiču **drugih zajednica pogođenih raseljavanjem**. Pitanja koja su izazvala beg na početku i koja još uvek ometaju povratak, naime nasilje i povrede osnovnih prava, jesu elementi koje zajednički dele sve manjinske zajednice, mada obim i ozbiljnost incidenata variraju. Za Turke, Slovence muslimane i Gorance nije bilo organizovanih rasprava o povratku koje se mogu porediti sa dosadašnjim raspravama u korist zajednica kosovskih Srba i RAE. Sednice ZPAS-a, međutim, iste kao one održane sa RAE, održane su sa predstavnicima turske, muslimanske i goranske zajednice kako bi se i njima omogućilo da imaju priliku da izraze svoje legitimne bojazni. Ovakve sednice smatraju se važnim faktorom u priznanju i održavanju otvorenih rasprava o problemima s kojima se svaka zajednica suočava, sa sveukupnim ciljem da se nađu rešenja u klimi saradnje svih aktera.
23. Mada su se kosovski Albanci vratili u pokrajinu u ogromnom broju, pitanje povratka **kosovskih Albanaca u mesta gde predstavljaju brojčanu manjinu**, kao što je grad Mitrovica/Kosovska Mitrovica i Štrpce/Shterpce, još uvek zahteva posebnu pažnju. Ovim pitanjem se treba baviti kao delom sveobuhvatnog pristupa koji vidi povratak kao integralni deo širih napora da se stabilizuju različite zajednice na Kosovu, nudeći svakoj izgled za mir i prosperitet na jednakim osnovama. Do tada, kosovski Albanci koji potiču iz oblasti nastanjenih većinom kosovskim Srbima u najvećoj meri će ostati raseljeni na ili van Kosova.
24. Uprkos izvesnom napretku u razvoju otvorenije i konstruktivnije debate o povratku manjina, ostaje činjenica da je veoma malo učinjeno u smislu otklanjanja prepreka koje otežavaju povratak. Nasilje koje izaziva nesigurnost nastavlja se nesmanjeno, i značajni naponi su još uvek neophodni pre nego što manjinske zajednice mogu realizovati svoje aspiracije da se vrate. S ovim na umu, i u vezi informacija koje se tiču bezbednosti uključenih u ovaj izveštaj, **države koje pružaju azil se upozoravaju na opasnosti koje sadrže svi preuranjeni naponi da se ubrza povratak manjina** na Kosovo. Ovakvi postupci u ovo vreme rizikovali bi izazivanje reakcije većinske zajednice i u krajnjem cilju bi pokvarili progres koji je do sada postignut. Mogućnost da izvestan broj nedavnih bezbednosnih incidenata jeste imao nameru direktnog odvratanja od povratka ne može se isključiti; ubistva u Skenderaj/Srbici su jedan od njih. Ovo je faktor koji treba imati na umu pri proceni kako da se postavi neophodan temelj pripremi za povratak manjina.

Zdravstvena zaštita

25. **Pristup zdravstvenoj zaštiti ostaje stalan problem za manjinske populacije**. U ranijim izveštajima o položaju manjina je zabeleženo da je problem pristupa zdravstvenoj zaštiti posebno akutan kada je u pitanju sekundarna i tercijarna zdravstvena zaštita. Poređenja radi, pružanje primarne zdravstvene zaštite je manje problematično s obzirom na široku mrežu ambulanti (domora zdravlja) na lokalnom nivou. Međutim, takođe je zabeleženo da primarna zdravstvena zaštita pacijenata pripadnika manjina često zavisi od postojanja

posebnih ambulanti za manjine u okviru njihove zajednice ili u drugim slučajevima, posebno kod izolovanih ruralnih manjinskih zajednica, od obezbeđenja mobilne zdravstvene zaštite koju pomažu NVO. Isto važi za izolovane manjine u urbanim mestima koji se oslanjaju na kućne posete kako bi imali pristup zdravstvenoj zaštiti. Već u ranijim izveštajima izražena je zabrinutost za održivost ovakvih komplementarnih usluga, koje nisu potpuno ugrađene u dugoročne planove za obezbeđenje zdravstvene zaštite. Ovu zabrinutost javno je izrazilo nekoliko stručnjaka NVO koje se bave zdravstvenom zaštitom, naglašavajući činjenicu da je takva služba konačno neodrživa. Nedavno je izražena sumnja čak i u kratkoročnu i srednjoročnu održivost ovakvih službi, s obzirom da izvestan broj NVO smanjuje svoje aktivnosti i planira odlazak s Kosova.

26. Uredba 2000/45 o Opštinskoj samoupravi na Kosovu predviđa devoluciju odgovornosti za izvestan broj delatnosti sa centralnog na opštinski nivo. Među ovim delatnostima navedena je odgovornost za pružanje primarne zdravstvene zaštite. U očekivanju prenošenja odgovornosti 1. Januara 2001., Odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu (OZSZ) izradilo je nacrt jednog opšteg dokumenta kao smernice koje treba da odgovore na pitanja opštinskih administratora i zdravstvenih vlasti u vezi organizacije primarne zdravstvene zaštite na opštinskom nivou. Cilj OZSZ bio je da dokument prosluži kao korisno oruđe za opštinske vlasti pre nego kao konačne instrukcije o tome kako da organizuju svoju službu. Prema postojećem pravnom okviru i s obzirom na relevantne smernice koje je izdalo Odeljenje za lokalnu upravu, svaka opština može da uspostavi vlastiti sistem.
27. **Uzima se da primarna zdravstvena zaštita uključuje:** *zdravstveno obrazovanje, kontrolu pitke vode i osnovne kanalizacije i čistoće, imunizaciju i vakcinaciju, osnovno lečenje, mentalno zdravlje bazirano u zajednici, osnovnu oralnu/dentalnu zaštitu i snabdevanje lekovima.* U svrhu ovog izveštaja, UNHCR i OEBS su hteli da provere da li je ili ne prenos odgovornosti na opštine imao uticaja, pozitivnog ili negativnog, na pružanje usluga manjinskim zajednicama. Treba znati da resursi UNHCR i OEBS-a nisu dovoljni da bi se preduzelo sveobuhvatno istraživanje o zdravstvenoj zaštiti. Ono što smo stoga učinili jeste da smo jednostavno prikupili informacije na osnovu uzorka iz ograničenog broja manjinskih lokacija. Ove informacije su potom dopunjene informacijama koje smo direktno prikupili od nekih od NVO koje pružaju zdravstvenu zaštitu i informacijama koje nam je direktno dalo OZSZ. Međutim obavešteni smo da SZO sprema potpuni pregled o pristupu manjina zdravstvenoj zaštiti čiji će rezultati svakako biti mnogo detaljniji nego što su UNHCR i OEBS uspeli da prikupe. Rad na ovom pregledu je već prilično odmakao, skupivši informacije iz većine opština. Neka od pitanja koja razmatra SZO kao indicije o obimu pristupa zdravstvenoj zaštiti manjinskih zajednica uključuju: pristup primarnoj zdravstvenoj zaštiti u neposrednoj zajednici; kvalitet primarne zdravstvene zaštite; dostupnost laboratorijske opreme; voda i kanalizacija; dostupnost prevoza za hitne slučajeve; imunizacija; pristup prenatalnoj zaštiti; i pristup sekundarnoj i tercijarnoj zdravstvenoj zaštiti.
28. Prema informacijama koje su prikupili UNHCR i OEBS i putem opšteg zapažanja može se reći da **kosovski Srbi i dalje doživljavaju akutne probleme** u pristupu zdravstvenoj zaštiti na svim nivoima. U gotovo svim slučajevima ovo je direktno vezano za njihovu bezbednost i probleme sa slobodom kretanja. Kao direktna posledica za kosovske Srbe se može reći da su imali koristi od najintenzivnijih napora međunarodne zajednice da obezbedi dopunske službe, ako što je postavljanje i opremanje medicinske ustanove u Gračanici/Ulpiana, Prishtine/Priština. Za zajednice RAE, s druge strane, generalno se smatra da imaju pristup ustanovama koje zadovoljavaju potrebe kosovskih Albanaca. Podaci sa terena, međutim, otkrivaju da ovo nije uvek slučaj i ograničenja njihove slobode kretanja udružena sa zastrašivanjem i maltretiranjem na klinikama mogu negativno uticati na sposobnost zajednica RAE da uspešno koriste zdravstvenu zaštitu. U nekoliko oblasti je zabeleženo da gde postoje odvojene službe (fizički odvojene ambulante), jasno identifikovane da služe kosovskim Albancima ili kosovskim Srbima, RAE i druge manjinske zajednice ostaju negde između. Služba postoji, ali jednostavni akt korišćenja usluga može biti protumačena kao izjava lojalnosti ili pripadnosti, uz odgovarajuće implikacije na bezbednost koju to može imati.

29. **Preuzimanje odgovornosti od strane opštinskih vlasti** nije jednako širom pokrajine I zavisi od nekoliko faktora. Posle 28. Oktobra kada su se odigrali opštinski izbori, uspostavljanje opštinskih struktura odvijalo se različitom brzinom u zavisnosti u mnogim slučajevima od stepena konsenzusa ili njegovog nedostatka u svakom mestu. Kao posledica toga, ne može se reći da je postojao jednak I istovremeni akt decentralizacije. OZSZje prvobitno zamislilo sveobuhvatnu predaju odgovornosti za primarnu zdravstvenu zaštitu opštinama od 1. Januara 2001. Međutim, uvažavajući teškoće s kojima se neke opštine suočavaju u potpunom preuzimanju odgovornosti, ovaj datum je pomeren za 1. Mart. U stvarnosti, proces tranzicije će verovatno biti postepen I stalan, I na kraju će zavistiti od jednog mesta do drugog prema lokalnim okolnostima. Ovo je posebno tačno u slučaju službi koje obezbeđuju potrebe manjinskih populacija, jer praksa u svako opštini može biti znatno različita u zavisnosti od uključenih aktera I specifičnih potreba korisničkih populacija.
30. Organizovanje **zdravstvenog obrazovanja** za manjinske zajednice varira I u velikoj meri zavisi od aktivnog učešća NVO koje sada sve više smanjuju svoje delatnosti. OZSZ predviđa da će dugoročne aktivnosti vezane za zdravstvenu edukaciju činiti deo programa za celo Kosovo. Prema ovakvom scenariju, Centralni institut za zdravstvo bi preuzeo odgovornost za teme, planove, metode I materijale, a ovo bi onda bilo preneto opštinama preko okružnih zdravstvenih vlasti koje bi nadgledale sprovođenje programa. Dok se OZSZ kontinuirano bori sa praktičnim problemima kao što je održavanje ambulanti, napredak u pitanjima kao što je obuhvatno zdravstveno obrazovanje je spor I verovatno se neće značajno popraviti u kratkom roku.
31. Isto tako, kada su u pitanju **ispravna voda i osnovna kanalizacija i čistoća**, mnoge manjinske zajednice su se žalile na slabu I neredovnu pažnju koja se posvećuje ovim pitanjima, I izrazile zabrinutost zbog mogućih negativnih posledica po opšte zdravlje I dobrobit njihovih zajednica. Treba uočiti, međutim, da neredovno snabdevanje vodom I čistoća ispod standarda jesu problemi koje imaju mnoge zajednice širom Kosova. Ovo je čist rezultat godina zanemarivanja I lošeg održavanja otežan nedavnim oštećenjima u ratu. Ne mora da znači da manjinske zajednice imaju ovakve probleme kao direktnu posledicu diskriminacije, već pre one zajednički dele ovaj problem sa mnogima od svojih suseda kosovskih Albanaca. U slučaju nekih zajednica RAE primećeno je da je ovaj problem ozbiljniji, a u nekim slučajevima je bilo žalbi da se manje pažnje I resursa posvećuje rešavanju ovih problema tamo gde na prvom mestu pogađaju zajednice RAE.
32. Pristup **zaštiti zdravlja majke I deteta** varira od jednog mesta do drugog I u zavisnosti od toga koja manjinska grupa je u pitanju. Pristup ovoj zdravstvenoj zaštiti postaje naročito ozbiljan problem za sve manjinske zajednice u slučaju komplikovanih porođaja gde trudnicu treba prebaciti u bolničku ustanovu. Gotovo bez razlike, manjinske zajednice su izjavile da ovo izaziva teškoće zbog kombinacije faktora. U nekim slučajevima problem se kreće oko bezbednosti i/ili diskriminacije u bolnici. Najčešće, međutim, izazov predstavlja sama logistika da se dođe do bolnice bezbedno s obzirom na oštri kontekst ozbiljnih ograničenja slobode kretanja za mnoge manjinske zajednice. U slučaju zajednica RAE, koje često nemaju jednak pristup hitnom transportu koji je dostupan kosovskim Srbima koje čuva KFOR, čest izlaz je porođaj kod kuće. Ovo je pre stvar nužde nego izbora. U rutinskim slučajevima gde nema komplikacija, većina zajednica je izjavila da imaju zadovoljavajući pristup porodilištima, ali su primetili da kao I u slučaju ostalih medicinskih usluga, one su bazirane a segregaciji, npr. porodilište u domu zdravlja u Gračanici/Ulpiana za kosovske Srbe.
33. **Imunizacija I vakcinacija** za manjinske zajednice I dalje se najvećim delom oslanja na uključnje NVO. Prema tekućem aranžmanu, čini se da nijedan deo populacije nije bio izostavljen u kampanjama vakcinacije koje su do sada obavljene. Međutim, OZSZ je svesno da mobilna služba zavisna od međunarodne pomoći predstavlja skup način ovog vida zaštite I da bi u budućnosti trebalo da bude u potpunosti u rukama opštine kao deo normalne primarne službe zdravstvene zaštite. Ostaje da se vidi kako potrebe manjina potpuno integrisati u lokalizovani sistem.

34. **Služba zaštite mentalnog zdravlja zasnovana na zajednici** prema priznanju OZSZ jedva da postoji izvan domena koji obezbeđuju međunarodne NVO. Ovaj jaz u zdravstvenoj zaštiti pogađa jednako manjinsku i većinsku populaciju. OZSZ namerava da izradi program zaštite mentalnog zdravlja zasnovan na zajednici, čije će sprovođenje pasti na opštinske vlasti. Ozbiljan nedostatak školovanih psihijatara i psihologa bio je i dalje je prepreka. Jasno je da stresni uslovi s kojima se mnoge manjinske zajednice suočavaju izazivaju niz mentalnih problema, zbog čega je služba ovog tipa još neophodnija.
35. **Snabdevanje osnovnim lekovima** je ranije nadgledala međunarodna NVO Pharmaciens sans Frontiers, ali otkako su se oni povukli sa Kosova početkom januara 2001., ova odgovornost je prešla na Kosovsku farmaceutsku kooperativu (KFK). KFK je hibridna organizacija; u jednom smislu je naslednik ostatak ranije državne apoteke, a u drugom smislu je vrsta NVO. Kako je trenutno konstituisana, ovom organizacijom dominiraju kosovski Albanci, pa su se neke manjinske zajednice žalile da to ima negativne posledice po njihovo snabdevanje lekovima. KFK su od OZSZ dobili zadatak i plaćeni su da osiguraju snabdevanje i dostavu lekova svim zajednicama bez diskriminacije po etničkoj ili ma kakvoj drugoj osnovi. Trenutno se KFK suočava sa praktičnim i logističkim teškoćama u obezbeživanju snabdevanja manjinskih oblasti kuda se njihovi zaposleni plaše da putuju. Kao posledica postoji stalna potreba da se u snabdevanje i distribuciju lekova uključe međunarodne organizacije da bi se osiguralo da su manjinske zajednice aдекватno opslužene. KFK je postigla sporazum sa jednom međunarodnom organizacijom koja dopunjuje njihov program za manjinske zajednice. Ovaj aranžman važi do juna 2001., posle čega će KFK biti u obavezi da osigura da njene usluge pokrivaju potrebe manjina. OZSZ se nada da će pomoći KFK da odgovori obavezama boreći se za direktno učešće manjinskih populacija u upravi KFK. Kao i mnogi aspekti službe zdravstvene zaštite, sledeće delikatan proces pregovora jer postoji oklevanje na obe strane da se potpuno saraduje zbog nedostatka uzajamnog poverenja. Dosadašnje iskustvo sa KFK može ilustrovati različite probleme koji se mogu javiti kako se zdravstvena zaštita u sve većoj meri "kosovizuje". OZSZ moraće da ostane na stalnom oprezu po ovom pitanju i da bude otvoreno u nalaženju izvodljivih rešenja, svesno činjenice da ova rešenja mogu imati dodatne implikacije na resurse na kratki i srednji rok.
36. Obim uključenosti **manjinskih zdravstvenih radnika** je generalno nizak uz značajan izuzetak zajednice kosovskih Srba. Nekoliko institucija koje uslužuju zajednicu kosovskih Srba i dalje imaju previše zaposlenih, jer su zdravstveni radnici koncentrisani na ograničenom broju geografskih lokacija, što je direktna posledica raseljavanja. Ovo može rezultirati situacijama gde dom zdravlja relativno malog mesta kakvo je Priluzhe/Prilluzhe u Vushtrri/Vučitrnu ima preko 100 medicinskih sestara i četiri lekara na osnovi rotacije⁸. UNMIK nastavlja svoje napore da uključi zdravstvene radnike kosovske Srbe u opšti sistem, posebno proširujući ugovore i plate. Međutim, ovo predstavlja dilemu za same radnike koji ne žele da izgube radni staž i penzije kje su stekli kao rezultat godina neprekinutog rada u državnom sistemu zdravstvene zaštite. Realnost je još uvek da neki zdravstveni radnici ostaju van UNMIK-ovog sistema i umesto toga imaju ugovorni status i plate direktno sa centralnim vlastima u Beogradu. Ima stalno izveštaja da su neki radnici pod pritiskom centralnih vlasti, koji oni jednostavno zovu "Beograd" ne pricizirajući neki određeni izvor, da pruže otpor punoj saradnji sa UNMIK-om. Pored toga, oni se možda suočavaju sa pritiskom u okviru sopstvene zajednice koja saradnju sa UNMIK-om vidi kao izdaju. Ova pitanja treba realistički i odgovorno rešiti ukoliko UNMIK hoće da razvije ravnopravan zdravstveni sistem koji će zadovoljavati potrebe svih pacijenata a i zdravstvenih radnika.
37. **Bolnica u Mitrovici/Kosovskoj Mitrovici** čijom upravom dominiraju kosovski Srbi i dalje je uočljiv primer polarizacije u obezbeživanju zdravstvene zaštite. Krajnji rezultat u ovom slučaju je da su kosovski Albanci ti koji su suočeni sa isključenjem i diskriminacijom. Za njih bolnica ostaje praktično van domašaja, najviše iz bezbednosnih razloga, pa oni

⁸ Nije nam namera da sugerišemo da je obavezno slučaj da su svi zdravstveni radnici gde postoji ovakva koncentracija uključeni na platni spisak UNMIK-a. Mnogi mogu izabrati da nastave da rade bez plate ili da budu plaćeni iz drugih izvora. Važno je da ima situacija gde su mnogi službenici koncentrisani u jednoj oblasti dok su druge oblasti relativno zapostavljene. Ovaj nepovoljni fenomen je direktna posledica raseljavanja.

moraju da putuju drugde da bi im zdravstvena zaštita bila dostupna. Izolovani i ugroženi slučajevi koji žive na severnoj strani grada i za koje zdravstvene ustanove na jugu nisu lako dostupne zahtevaju posebnu pažnju. Trenutno je nekoliko međunarodnih organizacija ustanovilo *ad hoc* sistem kućnih poseta. Međutim, na ovo neprekidno ima uticaja promena ukupne bezbednosne situacije i ne pruža održiv i efikasan sistem na duži rok kojim bi se pokrile potrebe ovih pacijenata.

38. Dostupnost **bolničkih usluga** drugde na Kosovu i dalje je veliki problem koji u različitoj meri pogađa manjinske zajednice. Mada ima pozitivnih primera, kao što su izveštaji iz zajednice Egipćana na zapadu Kosova o njihovom zadovoljstvu sadašnjim aranžmanom koji osigurava pristup bolničkom lečenju⁹, manjinske zajednice u drugim mestima i dalje su zabrinute za svoju bezbednost u bolnicama. U Prizrenu, na primer, gde smo ranije izvestili o značajnom naporu da se odgovarajući pristup osigura manjinskim pacijentima, jedan pacijent kosovski Srbin je nedavno evakuisan iz javne bolnice zbog problema vezanih za bezbednost. Pacijent je bio prebačen u prizrensku bolnicu posle hirurškog zahvata u vojnoj poljskoj bolnici KFOR-a. Ubrzo posle njegovog prispeća u javnu bolnicu, telefonom je primljena je pretnja bombom, zbog čega je bila neophodna vanredna evakuacija svih pacijenata. Ovo je rezultiralo zahtevom bolničkog osoblja i KFOR-a belgijskom Crvenom krstu da evakuiše dotičnog pacijenta. On je preko Prishtine/Prištine prenesen u bolnicu u centralnoj Srbiji, ali je nežalost nedugo potom umro. Slično je bilo i u gnjilanskom kraju, gde smo ranije izvestili o rastućem poverenju pacijenata kosovskih Srba da korist usluge u bolnici, kada je smrt kosovskog Srbina usled optužbi za lošu medicinsku negu, bio faktor koji je doprineo pogoršanju situacije. UNMIK i NVO koje se bave zdravstvom koje rade u oblasti ostaju uporni kada je u pitanju ideja od zajedničkim zdravstvenim ustanovama, i s ovim na umu, pacijenti kosovski Srbi se aktivno ohrabruju da korist bolnicu i pomaže im se u tome mnogim merama bezbednosti. Kosovska policijska služba (KPS) je proširila pomoć na praćenje pacijenata do bolnice. I dok još uvek predstavlja surovu realnost to da je obezbeđenje potrebno, uključivanje KPS obeležava mali korak prema praktičnijoj i potencijalno održivoj praksi, jer uključuje lokalne aktere radije nego što se potpuno oslanja na KFOR.
39. **Odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu** ostaje odano cilju potpuno integrisanog zdravstvenog sistema koji opslužuje sve stanovnike Kosova na bazi jednakosti. Od januara 2000., osnovana je Kancelarija za manjinska pitanja u okviru Odeljanja, čiji jedan zaposleni stranac ima posebno zadatka da prati probleme manjinskih zajednica. Da bi realizovao najvažniji cilj jednakosti usluga, naglasak je stavljen na dva ključna pitanja: *participaciju*, koja se ostvaruje zapošljavanjem pripadnika manjina u zdravstvenom sistemu, ili *pristupačnošću* za sve pacijente. Stvarnost je međutim da problem bezbednosti kombinovan sa prestanjem percepcijom diskriminacije, nastavlja da sprečava konstruktivni progres. Jedna jasna potreba jeste, pogotovo kako se odgovornost za zdravstvenu zaštitu decentralizuje, da OZSZ nastavi svoju ulogu nadzornika u uspostavi brze i efikasne mehanizme da osigura puno razmatranje određenih tvrdnji o diskriminaciji u zdravstvenoj zaštiti i preuzima mere gde je to potrebno.
40. Obezbeđenje **specijalnih privremenih mera** je još uvek potrebno, kao najbolji način da se osigura da su usluge dostupne i da zadovoljavaju stvarne potrebe. Ostaje izazov da ove privremene mere ne postanu jednostavno ušančene, sačinjavajući deo neprihvatljivog status quo koji će biti teško rasformirati u budućnosti. NVO prednjače u isticanju svoje zabrinutosti u ovom pogledu. Kako se mnoge NVO spremaju da napuste Kosovo, dale su dovoljno upozorenja OZSZ koje se rupe mogu javiti u obezbeđivanju zdravstvene zaštite kao posledica ovoga. OZSZ je sa svoje strane uvažilo potrebu da osigura da popuni ove rupe i radi sa NVO da pokuša da tranziciju po povlačenju njihovih servisa učini glatkom. Obezbeđivanje zdravstvene zaštite na ravnopravnoj osnovi svim žiteljima Kosova ostaje najveći izazov za međunarodnu zajednicu koje se do sada izmicalo jednostavnom rešenju.

Imovina

41. Nije bilo uočljivog napretka u **imovinskom položaju manjina** od našeg prethodnog izveštaja. I dalje su osnovne oblasti koje izazivaju zabrinutost: dostupnost manjinama efikasnog sistema za rešavanje imovinskih zahteva; pritužbe na nezakonito uživanje imovine; ilegalna gradnja na posedu u vlasništvu manjina; pristup pomoći za rekonstrukciju, i fenomen "strateške prodaje". Ovo poslednje naročito izaziva rastuću zabrinutost jer je u nekim zajednicama dostiglo alarmantne proporcije, a manjinske zajednice to vide kao još jedan metod koji se koristi da se isteraju sa Kosova.

Strateška prodaja

42. Ono što nazivamo "strateškom prodajom" poseda u vlasništvu manjina može se definisati kao praksa da pripadnici manjina vlasnici poseda lociranog na strateški važnom mestu u manjinskim krajevima se nagovore da prodaju svoju imovinu, kao deo *naizgled* organizovane kampanje¹⁰. Nagovaranje da se proda može biti vezano za pretnje nasiljem ili za stvarno nasilje. U drugim slučajevima, međutim, to mogu jednostavno biti ponude znatno iznad lokalne tržišne cene, ali koje naizgled čine deo šireg plana da se kupi posed na način koji slabi ostatak manjinskih zajednica. S obzirom na sve veći broj izveštaja o ovakvom trendu u raznim mestima, mi smo pokušali da istražimo, na što je moguće sistematičniji način, dostupne informacije o ovakvim strateškim prodajama. Na samom početku treba primetiti da je pitanje prodaje manjinske poseda, strateškog ili ne, predmet intenzivne debate. Ima nekih vođa zajednica koji vide obustavljanje svake prodaje kao prioritet i način zaštite opšteg dobra ostatka populacije. S druge strane, prodaju pojedinačnog poseda vlasnici mogu posmatrati kao svoje pravo i način da obezbede dovoljno novca da počnu život u Srbiji ili drugde.

43. Veoma je **teško proceniti pun obim** takozvanih "strateških prodaja" koje se odigravaju. Prvo, veoma je teško dobiti direktan dokaz bilo kakve organizovanosti u pozadini ovakve kupovine. Štaviše, u mnogim slučajevima teško je napraviti razliku između generalnih napada na manjine, koji izazivaju njihov odlazak sa Kosova, od specifičnih pretnji usmerenih da posebno ciljaju i oteraju pripadnike manjina koji žive na lokacijama koje se mogu smatrati strateškim. U izvesnim oblastima bilo je čak zastrašivanja kosovskih Albanaca koji pokušavaju da kupe imovinu kosovskih Srba, jer delovi njihove sopstvene zajednice smatraju da kosovski Srbi nemaju nikakvo pravo na imovinu i onako, pa stoga nema potreba da se ta imovina kupuje.

44. Međutim, u nekoliko mesta dokazi čini se potkrepljuju usmerenost na određene strateške krajeve. Na primer, jedna zgrada u **Prishtine/Prištini** u kojoj su skoncentrisani preostali kosovski Srbi, (i pod snažnom zaštitom KFOR-a), prisutni su uporni pokušaji kosovskih Albanaca da kupe srpsku imovinu u zgradi. Mada je kosovske Albanace do sada KFOR sprečio da zauzmu posed u ovoj zgradi, nekoliko mogućih kupaca je obavestilo OEBS da je jedan razlog u pozadini njihovih pokušaja da kupe imovinu u ovoj zgradi da ubrzaju odlazak preostalih Srba. Ovi potencijalni kupci su izjavili da veruju da kad jednom određena kritična masa Albanaca bude stanovala u zgradi, KFOR će smanjiti svoj nivo zaštite.

45. Najveći broj informacija koje ukazuju na ciljanu kupovinu, a prinudnu prodaju, imovine kosovskih Srba skupljen je u **regionu Prishtina/Prištine**. Ranije žalbe na ovaj fenomen bile su uglavnom ograničene na gradove, ali u ovom periodu smo videli šerenje indicija o naizgled strateškoj kupovini (po ceni iznad tržišne) imovine kosovskih Srba na ključne lokacije u mećim selima kosovskih Srba u blizini Prishtine/Prištine. U Obiliq/Obiliću, zajednica kosovskih Srba koja se smanjuje svedok je neprekidne prodaje poseda na, kako oni veruju namerno izabranim ključnim lokacijama, (npr., posed u centru njihove

---

¹⁰ Nije uvek lako definisati šta predstavlja strateško mesto jer to ima dosta veze sa percepcijom samih zajednica. Treba ga shvatiti da uključuje imovinu koja povezuje ili premošćuje grupe kuća manjina međusobno ili usluge, kao što su radnje ili ambulante. Činjenica da bi prodaja ovakvog poseda kao posledicu imala dalje smanjenje prostora naseljenog manjinskom grupom terajući ih da prelaze većinski kraj, jeste zajednička osnova na kojoj zajednice klasifikuju određene posede kao strateške.

zajednice ili druge ključne lokacije neophodne za osećaj dobrobiti njihove zajednice). Prema mišljenju zajednice, prenos vlasništva ovakvih poseda vodi do povećane nesigurnosti. Sistematska kupovina strateški lociranih poseda takođe je primećena u oblastima kosovskih Srba u Lipjan/Lipljanu.

46. Snažan primer ovog fenomena nastavljaju da budu susedstva kosovskih Srba u **Fushe Kosove/Kosovm Polju**. Obrazac se sada čini dobro razvijen, a brojne slučajeve je OEBS dokumentovao. Zajednica kosovskih Srba na sledeći način opisuje svoje iskustvo: potencijalni kupci kosovski Albanci posete kuće kosovskih Srba I ponude im izvesnu cenu. Ukoliko taj kosovski Srbin odbije ponudu, kuća je gotovo automatski ubrzo potom kamenovana, a potencijalni kupci se ponovo pojave sa nižom ponudom. Ukoliko vlasnik I dalje odbija ponudu, kuća se opet kamenuje, a vlasnik počinje da dobija preteće telefonske pozive I može biti fizički napadnut. U svakom pojedinačnom slučaju, potencijalni kupci su mladi, uljudni ljudi, koji ne insistiraju obavezno da kupe imovinu, već jednostavno daju ponudu. Cene koje se nude variraju zavisno od dela grada. Najviše cene nude se za kuće koje su sredini ulice kosovskih Srba, I za one na većim ulicama koje koriste dobar pristup I patrole KFOR-a. Izgledi su da se preostale kuće potom prodaju po niskoj ceni jer vlasnici počnu da se boje da će ih okružiti kosovski Albanci. Kao rezultat neprekidne prodaje imovine u vlasništvu Srba u FusheKosove/Kosovom Polju, posedi u glavnim ulicama su sada gotovo potpuno u vlasništvu kosovskih Albanaca, a kosovski Srbi žive u malim susedstvima koja sada postaju meta. Kada u kraju ostane samo jedna kuća kosovskih Srba, tendencija je da tu kuću omladina ili deca kamenuju, moguće da bi ubrzali prodaju. Preostala zajednica kosovskih Srba u gradu je izrazila duboko uznemirenje zbog stalnih prodaja imovine. Mnogi kosovski Srbi tvrde da su spremni da odu, pošto je najveći deo bez posla, nemaju slobodu kretanja I nisu bezbedni. Izjavili su da se osećaju napušteni od međunarodne zajednice. Plaše se da će ih kamenovati ili da će im kuća biti zapaljena ukoliko odbiju nižu cenu, I suočeni sa sve više beznadežnom situacijom, često izjavljuju da su spremni da prodaju imovinu bez obzira na cenu.
47. Jedan važan pokušaj je učinjen da se reši problem strateških prodaja u **Lipjan/Lipljanu**. Tamo je opštinski administrator izdao seriju uputstava po kojima sve međuetničke prodaje mora odobriti administracija. Mada je administracija odobrila najveći broj transakcija, neke su odbijene. Izgleda da su podmakli planovi da se ovaj sistem srovede u čitavom regionu Prishtine/Prištine. Trenutno se takođe raspravlja o pravnim merama na nivou Kosova koje bi zabranile ili ograničile međuetničku prodaju imovine.
48. Međutim, ima **problema u pristupu Lipjan/Lipljana** I mogućnosti da se razvije u zakon za celo Kosovo. Prvo, restrikcije u prodaji u Lipjan/Lipljanu izgleda nemaju zakonsku osnovu (pošto je zakonsku snagu da se spreče ovakve prodaje poništio UNMIK, kao deo diskriminacijskih mera u nedavnoj prošlosti). Pored toga, poseban sistem uspostavljen u Lipjan/Lipljanu ne predviđa žalbu nezavisnom tribunalu, što je neophodno u sistemu koji se u tako značajnoj meri meša u imovinska prava ljudi. Takođe izgleda da je ovo prouzrokovalo realne teškoće za neke kosovske Srbe (pogotovo starije) koji su izrazili želju da odu, ali se brinu da će biti sprečeni da prime novac od svog pokušaja da prodaju imovinu. Bilo kakve mere da se problem strateških prodaja reši ovakvim zabranama moraće da reši I pomenute probleme. Pored toga, treba priznati da bi zabrane prodaja u suštini samo rešile simptom prikivši osnovni problem koji uzrokuje prodaje, naime stvarni ili percepirani nedostatak bezbednosti.
49. Ima manje indicija da su zajednice RAE meta strateških ponuda da se kupi imovina u istoj meri kao kosovski Srbi. Međutim, jedan potencijalni primer strateške kupovine imovine koja pogađa romsku zajednicu je deo Ferizaj/Uroševca Halit Ibiši. Stalni su izveštaji o ekstenzivnom verbalnom I fizičkom maltretiranju pripadnika zajednice, koji su kulminirali u dva talasa prodaje romske imovine u ovom kraju, u septembru I decembru 2000. Kupovina romske imovine izgleda da se odvija sistematski, ulica po ulica. ORBS je ranije primao brojne žalbe od Roma u ovom smislu. Nekoliko žalilaca je sugerisalo da se odvija isti obrazac, po kome preostale Rome vlasnike navodno maltretiraju kosovski Albanci sve dok ne pokažu da žele da prodaju, kada se osobe koje ih maltretiraju povuku pred drugim kosovskim albancima kao potencijalnim kupcima imovine. Kao I u drugim slučajevim

pokazalo se nemoguće proveriti ove priče jer žrtve nisu rade da svedoče. Tako je teško zaključiti da je postojao jasan i organizovan plan da se otkupi imovina u cilju čišćenja kraja od jedne određene grupe. Mada su većina kupaca romske imovine bili kosovski Albanci, takođe je bilo nekih kupaca Aškalija i Roma, što je oslabilo argument da jedna grupa pokušava da istera drugu. Nezakonito zaposedanje imovine Roma i Aškalija u istom kraju od strane etničkih Albanaca raseljenih iz drugih krajeva Kosova a takođe i iz preševske doline u južnoj Srbiji su još jedan komplikujući faktor s kojim se suočava manjinska zajednica.

50. Realnost na terenu je tko često teško izmeriti uz brojne međusobno povezane faktore koji doprinose tekućim prodajama imovine manjina i odlasku vlasnika sa Kosova. U **Kamenice/Kosovskoj Kamenici**, na primer, došlo je do izvesnog broja međuetničke prodaje imovine tokom ovog perioda. U svakom od ovih slučajeva, kupci su bili kosovski Albanci a prodavci kosovski Srbi ili Romi. Ove međuetničke prodaje su se desile u mešanim silima, a pripadnici manjinskih zajednica su OEBS-u izjavili da je kupovini prethodilo ekstenzivno verbalno zastrašivanje prodavaca. Bilo je teško proveriti ovakve informacije jer žrtve nisu bile rade da se direktno žale iz straha od pojačanog zastrašivanja. Pored toga, ograničene informacije koje su dostupne često dolaze iz druge ruke pošto su sami prodavci već otišli za Srbiju i tako nisu dostupni da daju izjavu. Prodaju imovine u Kamenice/Kosovskoj Kamenici karakteriše sada već poznati obrazac da Srbi ostaju i/ili se "vraćaju" iz raseljenja privremeno da bi jednostavno završili prodaju svojih domova, koje su morali da napuste ranije zbog neizdrživih uslova bezbednosti. Ovaj obrazac prodaje viđen je u zajednicama kosovskih Srba širom pokrajine, ali pogotovo na istočnom Kosovu. Neophodno je odgovoriti na centralno pitanje da li se ove prodaje mogu stvarno smatrati "strateškim prodajama" ili su pre jednostavno konačni rezultat ukupne bezbednosne situacije u kojoj kosovski Srbi i druge manjine, plašeći se da ostanu na Kosovu zbog pretnje, žele da barem prodaju svoju imovinu i spasu nešto iz bezizlazne situacije.

Imovinska prava

51. Problem **nedostatka sistema za adekvatnu zaštitu imovinskih prava na Kosovu**, sa pratećim problemima nezakonitog zaposedanja i gradnje, izložen je i u prethodnom izveštaju i u javnom izveštaju OEBS-a o imovinskim problemima na Kosovu iz septembra 2000. Ova problem ima naročit odjek kod manjina, a bez rešenja potencijalni povratak manjina nastaviće da bude blokiran u mnogim mestima. Krucijalno pitanje se stoga kreće oko stepena u kojoj meri su dva osnovna organa koja imaju zadatak da se bave pitanjima imovinskih prava zapravo operativna i koliko su dostupna manjinama. Relevantni organi su Direktorat za stambena i imovinska pitanja (DSI) i opštinske vlasti.

Direktorat za stambena i imovinska pitanja (DSI)

52. DSI i s njim povezana Komisija za stambene i imovinske zahteve (KSIZ) osnovani su Uredbom 1999/23 od 15. Novembra 1999. i dat im je isključivi mandat u određenim nesuglasicama u vezi sa stambenom imovinom. Kompleksnost i zakonske kontroverze oko imovine dovele su UNMIK do zaključka da bi najbolje bilo da se ovim pitanjima bavi jedno kvazi-pravosudno telo van normalnog sudskog sistema. Ograničenja u resursima i odststvo jasnih pravila procedure su ometali početne napore DSI da počne da radi. Pravni okvir završen je uvođenjem Uredbe 2000/60 od 31. Oktobra 2000., koja je utvrdila Pravila procedure i dokaza, ali teškoće u finansiranju i dalje negativno utiču na sposobnost DSI da obavlja svoj posao. Kontinuirana nemogućnost DSI da ostvari svoje ciljeve i dostigne pun kapacitet jeste izvor rasuće zabrinutosti.
53. Imovinska pitanja su od naročite **važnosti za manjinske populacije**. Pravično rešenje imovinskih rasprava jeste krucijalni faktor u ukupnom procesu povratka i traženju trajnog rešenja. Raseljena lica u okviru Kosova i van njegovih granica nestrpljivo očekuju priliku da podnesu svoje imovinske zahteve. Uz trenutnu ograničenju slobodu kretanja za najveći broj kosovskih Srba, koji iz bezbednosnih razloga nemaju pristup kancelarijama DSI, bilo je neophodno uvrstiti mobilni element u službu DSI. Povećanje ovih usluga je

nezamenljivo. Druge manjinske zajednice se takođe suočavaju sa problemima slobode kretanja (mada u manjem stepenu) i njihove potrebe će se morati uzeti u obzir pri razvoju proširene mobilne mreže sposobne da odgovori na tražnju. Trenutne mogućnosti očigledno nisu dovoljne, što rezultira u stvaranju dugih lista čekanja.

54. Isto tako, posebne potrebe onih koji su trenutno **raseljeni van Kosova** moraće da se zadovolje. DSI ima odgovornost da olakša pristup proceduri tako što će biti prisutan van Kosova. U odsustvu ovoga, jedina mogućnost otvorena interno raseljenim licima jeste da putuju na Kosovo i posete jednu od postojećih kancelarija kako bi podneli svoj zahtev. Ovo je izuzetno teško, ako ne i nemoguće, u mnogim slučajevima. Kao prvi korak u rešavanju ovog problema, mobilni timovi DSI bi mogli da putuju do zajednica interno raseljenih lica u Srbiji i Crnoj Gori i tako olakšaju pristup velikom broju osoba koje su tamo raseljene. Izuzetno je važno, međutim, da se kancelarije DSI osnuju ove godine van Kosova. Prikladan mehanizam takođe treba naći da bi se zadovoljile potrebe onih osoba koje su raseljene van neposrednog regiona i do kojih se neće doći čak ni širenjem kancelarija i mobilnih usluga u SRJ.

Opštinske vlasti

55. **Uloga opština u imovinskim pitanjima će dobijati** na važnosti tokom 2001. Što se tiče manjina, jedna oblast od naročitog značaja tiče se uloge koju opštinske vlasti mogu imati u proceni napuštene imovine i njenom dodeljivanju na privremenu upotrebu iz humanitarnih razloga¹¹. Ovaj posao je krucijalan, i da bi se procenio broj napuštene imovine, i da bi se osiguralo da dodela ostavlja mogućnost vlasniku da se vrati, a istovremeno stabilizuje preostalu manjinsku populaciju. Uprkos činjenici da je izvestan broj opštinskih vlasti dobio obuku od DSI koja bi vodila i olakšala njihove aktivnosti prema ovom delegiranom ovlašćenju, indicije sa terena pokazuju da je veoma mali broj opština počeo da razvija aktivnosti u ovom pogledu.
56. Posle opštinskih izbora 28. Oktobra 2000., predviđeno je da svaka opština izvrši reviziju svojih stambenih ovlašćenja i preduzme reviziju članstva i funkcija. Međutim, pregled opština je otkrio da je svega nekoliko preduzelo mere u ovom pogledu, nastavljajući do danas da dela sa strukturama koje su bile prisutne pre izbora. U nekoliko slučajeva, ovakva tela su jednostavno naslednici ranijih samopostavljenih tela, koja su bila apsorbovana u opštinske strukture kada su reorganizovane početkom 2000. godine. Nepristrasnost nekih od ovih tela može biti pod znakom pitanja. Da bi se ostvarila važna uloga koju imaju lokalne strukture na opštinskom nivou, bilo bi preporučljivo da svaka opština preduzme korake da reformiše članstvo svojih stambenih komisija u pravcu predstavničkih struktura, uključujući učešće članova iz redova manjina.

Obnova

57. Prethodni izveštaj naglasio je izvestan broj problema vezanih za dostupnost zvaničnog programa pomoći u obnovi. U martu 2000., Odeljenje za obnovu ZPAS ustanovilo je **Smernice za stambenu obnovu**, obezbeđujući opšte smernice za identifikaciju korisnika, standarde za opravku i obnovu oštećene i uništene imovine, kao i za procedure izvođenja obnove, i za opštu koordinaciju aktivnosti i učesnika. Prema smernicama, pomoć za obnovu tokom cele 2000. određivana je preko opštinskih stambenih komisija koje su preuzele odgovornost da odobravaju identifikaciju korisnička sela i porodice. S obzirom da je učešće manjina u ovim komisijama bilo minimalno, ovo je često vodilo do optužbi za diskriminaciju i nepravičnu raspodelu resursa. Pripadnici manjinskih zajednica žalili su se OEBS-u da ne znaju za smernice, svoje pravo da se prijave za pomoć ili, kada im je molba odbijena, da znaju iz kog razloga. Smernice eksplicitno pominju da će se 5-10% dobijenih sredstava odvojiti za potrebe manjinskih

¹¹ Uredba 1999/23 ovlašćuje DSI da izvrši inventar napuštene imovine na Kosovu i da nadzire upotrebu ove imovine na privremenoj osnovi iz humanitarnih razloga. Uredba 2000/60, s druge strane, ovlašćuje DSI da delegira bilo koju od svojih funkcija opštinama na Kosovu, shodno nadzornim aranžmanima koje smatra prikladnim. Kako inventar napuštene imovine tek treba da se preduzme, ostaje da se vidi koliki deo je zapravo u vlasništvu manjina. Međutim, razumno je zaključiti da će ovo biti jedno od pitanja od posebnog značaja za manjinske zajednice imajući u vidu da kako velikom broju su pobjegli sa Kosova.

zajednice, ali je pregled na kraju godine pokazao da se stvarna dostignuta cifra kretala oko 2%. Kako neke opštine nisu imale urednu dokumentaciju o korisnicima pomoći za obnovu, pokazalo se nemoguće da se dođe do tačne cifre koliko je bilo korisnika. Međutim prema ukupnoj proceni od 2%, jasno je da ciljni procenat nije dostignut. Revidirane smernice za 2001. koje samo što nisu završene računaju da za 2001. treba odvojiti 15%, delimično da bi se ispravio podbačaj. Ovo će, međutim, biti 15% od znatno smanjene ukupne cifre. Donatori su međutim shvatili potrebu da se održi fleksibilnost u ovom pitanju jer će povećan povratak staviti dodatne zahteve na postojeće fondove i resurse.

58. Uvažavajući probleme koji su postojali u 2000., Odeljenje za obnovu, zajedno sa ključnim donatorima, odlučili su se za fleksibilniji pristup u 2001., i zatražili doprinos obaveštenih aktera o tome kako se najbolje mogu postići poboljšanja. Revidiranim smernicama koristila je široka diskusija o iskustvu stečenom tokom prethodne godine, i one sada jasno pominju potrebu da se obezbedi adekvatan odgovor na posebne potrebe ugroženih manjina u skladu sa ukupnom politikom UNMIK-a da se stabilizuju manjinske zajednice i radi ka uspostavljanju uslova povoljnih za povratak. Pored toga, Odeljenje se složilo da preduzme procenu štete na izvesnom broju manjinskih lokacija kako bi se stekao bolji utisak o obimu potreba obnove manjinskih zajednica. Kada budu završene, ostaje da se vidi kako će se revidirane smernice sprovesti na opštinskom nivou. Da li će zaista imati pozitivan uticaj koji će dovesti do ravnopravnije raspodele pomoći za obnovu umnogome će zavisiti od otvorenosti i fleksibilnosti opštinskih struktura koje imaju zadatak da ih primene. Aktivno učešće predstavnika manjina u opštinskim strukturama, kako je ranije izneto, biće još jedan važan faktor da bi se osigurao ravnopravniji sistem.

59. Bitno je uvažiti da **se potrebe za pomoći u obnovi manjinskih populacija** razlikuju od potreba većinske populacije. Potreba da se ponovo izgrade domovi i osigura dugoročni smeštaj predstavlja naravno osnovnu ljudsku potrebu koju svi dele. Međutim, brzina i vrsta potrebne pomoći mogu se razlikovati od jedne zajednice do druge. Na primer, veliki deo pomoći za obnovu obezbeđuje se u materijalu na osnovu projekata samopomoći, tj. Korisnici preduzimaju građevinske radove koristeći dobijene materijale. Ovo se pokazalo kao efikasan način pomoći povratnicima kosovskim Albancima koji su mogli da koriste svoje porodične resurse, i u ekonomskom smislu i kao radnu snagu, i osiguraju brzu obnovu pošto bi primili pomoć. Kada su u pitanju korisnici pripadnici manjina, zadatak koji predstoji je neuporedivo težiji. Oni se suočavaju sa manje izvora dodatne pomoći koje mogu koristiti, a dodatna komplikacija su i ograničenja u njihovoj slobodi kretanja, što ometa njihovu sposobnost da prenose materijale i rad i tako obave radove u razumnom roku. Ovo će posebno biti relevantno u slučaju potencijalnih povratnika. Ukoliko povratnici pripadnici manjina ne mogu da se oslone na brzu dostavu građevinskog materijala, rizikuju da neće biti u stanju da završe radove i shodno tome moraću da se vrate u svoju poziciju raseljenih. Postojeće procedure za pristup pomoći zasnovane su na činjenici da korisnici moraju biti *in situ* pre nego što se uzmu u obzir. Ovo je logično praktično rešenje kada se uzme u obzir da je najveći deo pomoći u materijalu. Međutim, da bi se sistem učinio fleksibilnijim i sposobnim da brže odgovori na potrebe povratnika, sada se razmatraju različite mogućnosti, uključujući na primer, mogućnost da se prijava za pomoć preda tokom poseta "idi i vidi". Postoji nada da će ovakve promene učiniti da sistem oduzima manje vremena i da će biti manje birokratski i u krajnjem slučaju bolje odgovoriti potrebama korisnika.

Pristup političkim strukturama

60. Poslednji izveštaj o položaju manjina, objavljen neposredno pre opštinskih izbora 28. oktobra 2000., zabeležio je da **će pitanje imenovanja pripadnika manjina u opštinskim skupštinama biti krucijalno** za osiguranje učešća manjina u novim strukturama. Ovlašćenja za ovakva imenovanja ima SPGS prema članu 47 Uredbe 2000/45.¹² Kako ne postoje dostupne zvanične cifre o broju pripadnika manjina za bilo

¹² 47.3 Specijalni predstavnik Generalnog sekretara može kooptirati dodatne članove u skupštinu opštine ukoliko smatra da je to neophodno da bi se osiguralo predstavništvo svih zajednica u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija.

koju datu lokaciju, nije moguće predstavništvo u strogoj srazmeri sa brojem pripadnika manjina u bilo kojoj opštini. Zbog toga je teško proceniti apsolutno precizno da li ili ne je neka zajednica "manje zastupljena" i da kao takva zaslužuje kooptirane predstavnike. U svakom slučaju, pitanje je da li strogo pridržavanje koncepta proporcionalnosti možda nije najbolji način da se postigne efikasna zastupljenost manjina.

61. Prema Uredbi 2000/45 određeni **specijalni mehanizmi** u obliku struktura komiteta su planirani kako bi se osiguralo da se nadziru i rešavaju na opštinskom nivou interesi manjina. Stoga je izuzetno važan korak za manjine u sprovođenju rezultata izbora u svakoj opštini bilo formiranje (i članstvo u) komitetima za zajednice i komitetima za posredovanje (koje su skupštine opština imale obavezu da ustanove prema članu 21 Uredbe), i formiranje kancelarija za zajednice u opštinama gde manjina čini značajan deo populacije. A ništa u Uredbi ne sprečava uključivanje manjinskih predstavnika u druge opštinske strukture. I zaista, procena o uključivanju predstavnika manjina u tela kao što su komitet za politiku i finansije ili odbor direktora, pruža dobre indicije o tendencijama, ili njihovom odsustvu, uključivanja manjina kada nema obavezu da se to uradi. Uključivanje u "glavne tokove" skupština opština ne samo da manjine postavlja u posebne strukture, već i u samo srce tela koja donose odluke. Međutim, ostaje da se vidi koliko ovakvo uključivanje donosi učešće ili uticaj od stvarnog značaja.
62. Treba istaći da **proces kooptiranja pripadnika manjina u skupštine opština još uvek nije završen**. U nekoliko opština sedišta i dalje ostaju prazna a u nekima, iako su pripadnici manjina bili kooptirani, trenutno ne učestvuju u radu. Štrpce/Shterpce je jedan primer ovog drugog slučaja, gde se opštinska skupština podelila posle događaja od 13-16. februara.¹³
63. U nekim opštinama su pripadnici manjina izabrani. Iako mali, **izvestan broj manjinskih partija je osvojio izborna sedišta** u skupštinama opština. U Dragash/Dragašu, Građanska inicijativa Goranaca (GIG) osvojila je tri mesta, a bošnjačka Stranka demokratske akcije Kosova (SDA) dva mesta. Demokratska partija albanskih Aškalija na Kosovu (PDASHK) osvojila je jedno mesto u Fushe Kosove/Kosovom Polju. SDA je takođe osvojila mesto u Istog/Istoku, a drugo u Peje/Peći. Konačno, u prizrenu, Bosanska stranka demokratske akcije (BSDAK) osvojila je dva mesta, a druga muslimanska partija, Demokratska reformska stranka Muslimana (DRSM), jedno mesto. Pored toga, u svim ovim opštinama, uz izuzetak Dragash/Dragaša, SPGS je iskoristio svoje ovlašćenje kooptiranja.
64. **Imenovanja SPGS** za opštinske skupštine obavljena su posle širokih konsultacija sa lokalnim i međunarodnim akterima i za sve, osim šest opština, imenovani su predstavnici manjina.¹⁴ Ukupno, od 1. marta, od ukupno 869 izabranih i 123 imenovanih predstavnika ili odvojenih mesta u opštinama gde su izborni rezultati potvrđeni, 91 je kosovski Srbin, 14 muslimani slovenskog porekla, 10 Aškalija, devet Roma, pet Turaka, četiri Egipćanina, i jedan Hrvat. Drugačiji vid sistema imenovanja korišćen je za tri severne opštine Leposavić/Leposaviq, Zubin Potok i Zvečan, gde su izbori održani, ali rezultati nisu potvrđeni jer većinska populacija kosovskih Srba niti je registrovana niti je glasala. U opštinama gde kosovski Albanci čine brojčanu manjinu, SPGS je osigurao njihovo kooptiranje u opštinske skupštine.¹⁵ Trenutno se odvija debata o **kriterijumima korišćenim za imenovanje predstavnika** i postoji skepsa u nekim manjinskim zajednicama prema tome kako je do sada korišćeno ovlašćenje kooptiranja. Veoma mala turska zajednica u Vushtrri/Vučitrnu, na primer, nije imala koristi od koopcije i u decembru

¹³ Posle napada na konvoj koji je vodio KFOR 13. februara, sastanak skupštine opštine je odložen. Konačno je održan dve nedelje kasnije, poslednje nedelje februara u selu kosovskih Albanaca Firaja, jednom od albanskih sela u opštini Štrpce/Shterpce. Prethodno se skupština opštine sastajala u gradiću Štrpce/Shterpce. Kosovski Srbi su se potom povukli iz opštinskih struktura.

¹⁴ Nije bilo imenovanja u gotovo isključivo albanskim stanovništvom naseljenim opštinama Decan/Decani, Gillogovc/Glogovac, Kacanik/Kaçanik, Malisheve/Mališevo, and Suhareke/Suva Reka, niti u Dragash/Dragašu, gde je pet predstavnika manjina izabrano u skupštinu (tri iz partije Goranaca, GIG, a dva iz bošnjačke SDA).

¹⁵ Petnaest kosovskih Srba i dva kosovska Albanca imenovanja su u Zubinom Potoku; 14 kosovskih Srba, jedan Musliman slovenskog porekla i dva kosovska Albanca su ili će biti imenovani u Leposaviću/Leposaviq; a 13 kosovskih Srba postavljeno je u Zvečanu (opštini koju kosovski Albanci dovode pod znak pitanja), a nedostaju još imenovanja dva kosovska Albanca i još jednog kosovskog Srbina.

2000. je podnela peticiju SPGS; do sada, nikakva imenovanja nisu obavljena. Uopšte, procedura (onako kako se primenjuje) nije imala rezultat da se imenuje predstavnik svake manjinske grupe u svakoj opštini; pre se favorizuju broičano veće grupe. Ovo je moglo imati negativan uticaj na razbacane, male zajednice, pogotovo Rome, a takođe Ašaklije I Egipćane. Istina postoje različiti pristupi o tome kako manjine treba da budu predstavljene u opštinskim skupštinama. Prvo, s obzirom na ugroženost manjinskih grupa I straha da bez sopstvenih predstavnika potrebe I perspektiva date zajednice se ne mogu čuti, može se smatrati nezamenljivim da svaka zajednica u svakoj opštini bude predstavljena u skupštini opštine. S druge strane, može se tvrditi da insistiranjem na predstavnicima za svaku zajednicu stvara I utvrđuje percepciju da samo pripadnici određene zajednice mogu da je stvarno predstavljaju, što radi protiv cilja da predstavnici treba da uzimaju u obzir gledišta svih zajednica. Stepem u kojem izabrani I kooptirani predstavnici pokazu želju da prevaziđu interese svojih sopstvenih etničkih grupa radi predstavljanja koje u većoj meri uključuje sve, I dalje ostaje da se utvrdi. Da li oni zaista koriste svoj položaj na isključivu korist sopstvene zajednice, ili se trude da konsultuju I rade sa stanovnicima svoje opštine, biće lakmusov test za demokratiju. Dok zaista izgleda da pripadnici nekih manjinskih zajednica nisu svoj glas dali samo prema etničkoj pripadnosti, nemoguće je reći u kojoj meri se ovo odigralo I do kog stepena su njihova očekivanja zadovoljena glavnim partijama koje su uzele njihove glasove.

65. Insistiranje, u Uredbi 2000/45, da svaka opština imenuje **Komitet za zajednice i Komitet za posredovanje** sugerije da je postojala zabrinutost da bi bez specijalnih tela manjinske grupe bile zapostavljene u okviru opštinskih skupština. Sastav ovihdvaju specijalnih komiteta zahteva značajno predstavništvo manjina. Komiteti za zajednice moraju, prema članu 23.3, da uključe članove (izabrane ili kooptirane) opštinske skupštine, a moraju takođe da uključe predstavnike svake zajednice – barem po jednog predstavnika za svaku manjinsku zajednicu. Komitet za zajednice ima donekle ograničena ovlašćenja da teži da osigura nediskriminativnu praksu javnih službenika, poštovanje ljudskih prava, pravične I jednake mogućnosti zapošljavanja, I da opštinske javne službe odražavaju pravični srazmer svih zajednica. Ovo su uglavnom funkcije nadzora I promovisanja – više stvar uticaja nego ovlašćenja – I tamo gde komitet za zajednice zaključe da je neka akcija koja je preuzeta ili će biti preduzeta krše ljudska prava ili jednakost mogućnosti, može slučaj proslediti komitetu za posredovanje. Međutim, treba primetiti da ovakva nadzorna odgovornost u vezi jednakosti mogućnosti nije ograničena na manjinske probleme; jednakost mogućnosti treba da uključi razmatranje diskriminacije po bilo kom osnovu, uključujući pol ili političko mišljenje.
66. Nije svaka opština još postavila **Komitet za zajednice**. U periodu do 7. marta, deset opština nije postavilo ove komitete. Ovo je posebno nesrećna okolnost s obzirom da je jedno od osnovnih polja nad kojima komitet treba da vrši nadzor – pokušaj da se osigura pravično predstavništvo I jednakost mogućnosti u selekciji opštinskih službenika – već odmaklo u većini opština (vidi deo Zapošljavanje). Opet, ostaje da se vidi da li komiteti za zajednice, kad se jednom osnuju, mogu imati stvarnog uticaja na politiku I njenu primenu u opštinama, odnosno da li će biti marginalizovani. Dosta će zavisiti od funkcionisanja s njima povezanih komiteta za posredovanje.
67. **Komiteti za posredovanje** sastoje se od istog broja pripadnika skupštine opštine (koji nisu u komitetu za zajednice), I predstavnika u pravičnom obimu manjinskih zajednica u opštini. Ovakav sastav osigurava da je veći broj članova opštinske skupštine direktno uključen u komitete za zajednice I posredovanje. Malo je čudno da je više opština imenovalo komitete za posredovanje nego komitete za zajednice – do 7. marta, šest opština je tek trebalo da imenuje komitete za posredovanje: Malisheve/Mališevo, Mitrovica/Kosovska Mitrovica, Peje/Peć, Skenderaj/Srbica, Štrpce/Shterpce, i Viti/Kosovska Vitina.
68. Komitet za posredovanje ima ovlašćenja da istražuje pitanja koja mu pošalje komitet za zajednice u vezi tvrdnji da su prava zajednice ili pripadnika zajednice povređena ili postoji rizik da će biti povređena I, kako ime sugerije, da pokuša da posreduje u nalaženju rešenja. U roku od 28 dana od žalbe, komitet za posredovanje mora podneti izveštaj sa preporukama opštinskoj skupštini, koja će onda doneti odluku o koracima koje treba

preduzeti. Odluku praktično može da odbaci komitet za zajednice, i poslati Centralnim vlastima na reviziju.

69. I opet postoji **malo dokaza u ovom trenutku, na kojima bi se mogao zasnivati ma kakav zaključak o funkcionisanju** komiteta za posredovanje tamo gde su imenovani. S obzirom da odnos I po sastavu I po ovlašćenjima opštinske skupštine I specijalnih komiteta čine potencijalno I konstruktivno strukture koje se međusobno ojačavaju, postoji potencijal da, ako se koriste efikasno, sistem radi dobro u zaštiti I promociji prava I interesa svih zajednica. Pažljivo praćenje tokom narednih meseci će biti potrebno da bi se izvukli ovi zaključci I da bi se utvrdilo da li ili ne specijalni komiteti mogu biti potpuno uključeni u donošenje odluka u opštinama, ili su marginalizovani.
70. Poslednja specijalna struktura fokusirana na manjinske zajednice jeste **kancelarija zajednice**. Ove kancelarije su neophodne samo u onim opštinama gde manjinska zajednica čini "značajan deo" populacije. Nema mnogo uputstava o tome šta čini "značajan deo" I kao što smo ranije pomenuli, nedostatak jasnih I pouzdanih brojki čini ovo određenje prilično teškim. Kancelarija zajednice je zadužena da podržava zaštitu prava zajednice I da osigura jednak pristup uslugama na nivou opštine; ova druga uloga je krucijalna da bi se osiguralo da skupština opštine sprovodi svoja ovlašćenja u stvarima kao što su zdravstvena zaštita I obrazovanje na nediskriminišući način. Međutim, opet ovlašćenja kancelarije zajednice u ograničena; ona izveštava komitet za zajednice I šef kancelarije zajednice sedi kao *ex officio* član opštinskog odbora direktora. Ove službenike ne treba mešati sa službenicima za lokalne zajednice koji su strance koje zapošljava UNMIK kao deo Stuba II, u Odeljenju za lokalnu administraciju. Pripadnici međunarodne zajednice koji rade kao službenici za lokalne zajednice trenutno broje 28 ljudi I usko su uključeni u osnivanje kancelarija zajednica na opštinskom nivou, pružajući ohrabrenje I praktičnu pomoć kad je potrebna.
71. Do 7.marta, sedam opština je osnovalo kancelarije zajednice, često uz učešće ili vođstvo UNMIK-ovih službenika za lokalne zajednice. Kancelarije su osnovane u Ferizaj/Uroševcu, Gjilan/Gnjilanu, Kamenice/Kosovskoj Kamenici, Mitrovica/Kosovskoj Mitrovici (gde još nije kompletiran nijedan od specijalnih komiteta), Novo Berde/Novom Brdu, Rahovac/Orahovcu i Viti/Kosovskoj Vitini. Kako se može očekivati, s obziromna svoj etnički sastav, jugoistočne opštine su dobro pokrivene kancelarijama zajednica. Veoma mešoviti jugozapadni region Prizrena, međutim, ima samo jednu takvu kancelariju (Rahovec/Orahovac).
72. Jedna ključna oblast u kojoj su manjine osigurale izvesno predstavništvo jesu **komiteti za politiku I financije** koji su obavezna odlika svake opštinske skupštine. Ovlašćenja ovog tela uključuju predlog opštinskog budžeta I planiranje budućeg strateškog smera opštine. Sastav komiteta uključuje predsednika opštine (kao predsedavajućeg). Član 22 je ponešto neodređen po pitanju načina participacije predsedavajućih komiteta za zajednice I komiteta za posredovanje, navodeći samo da će oni "imati pravo da prisustvuju".
73. Slično I nimalo iznenađujuće, najveći broj mesta u moćnim **odborima direktora** opštinske skupštine, koji sprovode odluke, pripada kosovskim Albancima. Proces slaganja o sastavu odbora zahteva da predsednik svake opštinske skupštine da predlog koji mora da odobri opštinski administrator UN pre no što se, kao paket, podnese na usvajanje opštinskoj skupštini. Međutim, manjine imaju predstavnike samo u Dragash/Dragašu (jedan predstavnik GIG I jedan predstavnik SDA), u Gjilan/Gnjilanu (jedan kosovski Srbin), u Novoberde/Novom Brdu (tri kosovska Srbina), Kamenice/Kamenica (dva mesta za kosovske Srbe, jedno trenutno nije popunjeno), I Viti/Kosovskoj Vitini (dva mesta rezervisana za kosovske Srbe). Sedam opština tek treba da finalizuju sastav svojih odbora, a opšti etnički sastav skupština u ovim opštinama sugerise da manjine neće biti predstavljene u nekom značajnom broju. Prema tome, iako je ohrabrujuće to što su neke manjine zastupljene u odborima, takođe izgleda sigurno da su neke manjinske grupe izostavljene iz ovih tela.
74. Uopšte, sistem koopcije za manjine je imao uticaja na sastav opštinskih skupština. U mnogim slučajevima, taj uticaj je značajan, mada opštine sa malim brojem nekih

manjinskih zajednica, pogotovo Roma I Egipćana, nemaju zastupništvo u smislu da svaka manjina ima svog predstavnika. Sastav specijalnih komiteta nije indicija o tome u kojoj meri su manjine integrisane u glavne strukture opštinskih skupština jer je njihov sastav prilično precizno određen I definisan; najmanje 50% zastupljenosti manjina je obavezno u komitetima za posredovanje, na primer. Sastav odbora direktora je interesantan jer su manjine dobile izvestan, mda veoma ograničen, prostor. Bilo bi ohrabrujuće videti veću zastupljenost manjina u onim odborima direktora oko kojih tek treba da dođe do sporazuma.

75. Kao što smo istakli u prethodnom izveštaju, kontinuirana uloga UNMIK-a, pogotovo opštinskih administratora I SPGS, ostaje ključna u nadgledanju kako nove strukture štite manjine. Što je najvažnije, opštinski administratori UN I SPGS zadržavaju velika ovlašćenja da intervenišu prema Uredbi 2000/45. SPGS ima moć da poništi svaku odluku opštine koja "ne uzima dovoljno u obzir prava I interese zajednica koje nisu u većini na teritoriji opštine" (član 47.2). Opštinski administrator "će intervenirati kako bi osigurao da se fundamentalni principi ljudskih prava I jednog tretmana poštuju I da se štite prava I interesi zajednica" (član 48.2). A SPGS, OAUN I opštinska tela svi imaju dužnost da ostvare lokalne uslove za povratak raseljenih lica I izbeglica (član 48.4). Važno je da se ova ovlašćenja koriste na konstruktivan I konsistentan način.

Zapošljavanje

76. U poslednjem Izveštaju o položaju manjina, ukazali smo da **pristup zapošljavanju** za pripadnike manjinskih zajednica jeste ključan kako bi se osigurala dugoročna održivost ovih zajednica, a I za povratak. Jedan moguć izvor takvog zapošljavanja jeste opštinska javna služba u svakoj opštini. Dok su ustanovljene I primenjuju se specijalne mere da bi se osigurala zastupljenost u opštinskim skupštinama, takav obavezan sistem nije osnovan da bi se osigurala zastupljenost manjina u javnim službama u opštinama. (Mada, kako u daljem tekstu navodimo, opštine imaju zakonsku obavezu da obezbede pravičnu zastupljenost, a komitet za zajednice I komitet za posredovanje o kojima smo prethodno govorili imaju ulogu u nadgledanju progressa po ovom pitanju). Stoga smo se usmerili na ovu oblast, posmatrajući posebno primere dobre prakse kojom se obezbeđuje ravnopravnost pristupu zapošljavanju, dokazuje primene jasne I nediskriminišuće politike zapošljavanja, I ma koje privremene posebne mere koje se možda preduzimaju kako bi se osiguralo zapošljavanje manjina. Informacije koje smo sakupili ukazuju da se slika veoma razlikuje na celom Kosovu, a svaka opština je usvojila različitu politiku zapošljavanja, neke uopšte nemaju ovakvu politiku, a neke imaju različitu politiku u svakom odeljenju opštinske strukture.¹⁶
77. Potreba za **zajedničkom politikom zapošljavanja** kako bi se sprečila diskriminacija je jedna od potreba koju je identifikovao prethodni Izveštaj o položaju manjina. Uredba 2000/45 o Samoupravi opština na Kosovu daje osnovne principe o opštinskim javnim službama, zahtevajući da uslovi službe moraju dozvoliti izbor osoblja na osnovu zasluga I stručnosti¹⁷. Uredba takođe traži da javne službe odražavaju "pravični odnos" stručnih predstavnika zajednica na svim nivoima.
78. Uredba 2000/45 **ne predviđa posebna uputstva o tome kako postići ove standarde**. Međutim, detaljne smernice već postoje u obliku "Uputstva za zapošljavanje" koje je pripremljeno početkom 2000., a podelilo ga je Odeljenje za lokalnu administraciju. Uputstvo je razvio HABITAT (opštinski programi) s namerom da to budu smernice o oglašavanju poslova pod jednakim uslovima, intervjuisanju I selekciji kandidata za opštinske poslove, I sadrži veoma detaljna praktična uputstva, kao što je prikaz modela intervjua. Takva uputstva, ukoliko se pravilno primene, osiguravaju da svako ima priliku da vidi oglas za posao, prijavi se na oglas, I ode na razgovor I bude izabran na osnovu uspeha. Da bi se ovakva ravnopravnost osigurala, možda će biti potrebne posebne mere

¹⁶ U ovom trenutku nije moguće stvoriti ujednačenu sliku o opštinskom zapošljavanju jer se svaka opština nalazi u različitoj fazi razvoja. Neke su potpuno operativne, dok se druge nalaze u početnoj fazi iz razloga kao što su kašnjenja u završavanju izbora članova opštinskog odbora.

¹⁷ Član 34.2.

za neke ciljne grupe, kao što je upotreba manjinskih medija kako bi se osiguralo da oglasi za posao dođu do manjinskih zajednica, I obezbeđivanje pratnje kako bi se osiguralo da kandidati koji uđu u uži izbor mogu da odu na intervju. Više od ovoga, može takođe biti neophodno da se organizuje pratnja ili posebni aranžmani za putovanje kako bi se osiguralo da odabrani kandidati mogu da stignu na radno mesto. Takođe je potrebno da se nadzire sprovođenje i efikasnost politike kako bi se osiguralo njeno ispravno i konzistentno primenjivanje. Izbor i zadržavanje zaposlenih pripadnika manjina, međutim, ima dodatnih finansijskih implikacija. Međutim, s obzirom da manjinske zajednice neće biti održive na duži rok bez zaposlenja, jasno je da za ovo treba odvojiti dodatna sredstva.

79. Informacije sa terena ukazuju da nisu sve opštine primile **“Uputstvo za zapošljavanje”** I da se retko direktno koristi iako je politika slična smernicama na snazi u nekim opštinama. Na primer, Dragash/Dragaš obaveštava da primenjuje “Uputstva” u potpunosti I da teži da zadrži odgovarajuću etničku ravnotežu u opštinskim javnim službama. U Kline/Klini, opština se prvo nije složila sa jedinstvenom politikom zapošljavanja. Službenici u Kline/Klini su ukazali da nisu primili “Uputstvo” na albanskom do posle prve runde izbora zaposlenih početkom oktobra 2000., ali je opština sada prihvatila “Uputstva” I koristi ih za intervju, a nedavno je osnovala I komitet za ljudske resurse. U susednom Istog/Istoku, osobe s kojima se razgovaralo su rekly da nikada nisu primile smernice za zapošljavanje. U Prizrenu ne postoji ujednačena politika, a svako odeljenje usvaja sopstvene mere; ova praksa je daleko od idealne jer znači da aplikanti za različita odeljenja mogu imati različit tretman, bez ikakvog legitimnog opravdanja za takav tretman. U Lipjan/Lipljanu, opština je izjavila da namerava da primeni jedinstvenu politiku zapošljavanja ali ona tek treba da se finalizuje.
80. Slika takođe varira znatno u tome kako opštine **vođe evidenciju** o svojim zaposlenima. Nije na primer bilo moguće dobiti statistiku o etničkom sastavu jednostavno zato što takvu statistiku ne vodi svaka opština. Dok postoji relativno jasna slika o izabranim I imenovanim članovima opštinskih skupština, nemajane slike trenutno o zaposlenima u javnim službama. Nadziranje zapošljavanja može pomoći da se identifikuje izvestan broj važnih indikatora, ne samo o relativnom odnosu različitih zajednica pri zapošljavanju, već I o poslovima koje obavljaju. Ovakve informacije mogu, na primer, otkriti visok stepen zaposlenosti određene manjine, ali na slabo plaćenim poslovima, ili da li određena odeljenja zapošljavaju više pripadnika manjina nego druga. Kada se radi o upotrebi ovih podataka da bi se utvrdilo da li je zapošljavanje manjina proporcionalno etničkom sastavu opštine, ovo neće biti moguće dok ne budu dostupne precizne brojke o broju stanovnika.¹⁸ Bilo bi, međutim, korisno ukoliko bi opštine što je pre moguće počele sa prikupljanjem ovakvih informacija kako bi se mogla utvrditi trenutna I buduća ravnoteža u zapošljavanju.¹⁹
81. Međutim, neki podaci su dostupni u većini opština. Oni ukazuju **da najveći broj opština zapošljava radnike različitog etničkog porekla.** U Peje/Peći, na primer, 2.6% zaposlenih u opštini su Bošnjaci; 0.9% su kosovski Srbi; 0.3% Egipćani; a 0.001% Romi; nisu dostupni podaci o poslovima koje obavljaju. U Prizrenu, 11% opštinskog osoblja su Muslimani slovenskog porekla; 9% Turci; 1.3% kosovski Srbi a 0.7% su Romi. U Gjilan/Gnjilanu, 14% osoblja su iz redova manjinskih grupa, mada opština trenutno nema nijednog zaposlenog Roma. Vushtrri/Vučitrn izveštava da su 3,2% zaposlenih u opštini kosovski Srbi. Uopšte, dok najveći broj opština sa manjinskim populacijama zaista zapošljava pripadnike manjina, čini se da su Romi posebno zapostavljeni. Romi su više puta izražavali zabrinutost zbog nedostatka pristupa svim oblastima zapošljavanja, uključujući I međunarodne organizacije; za Rome je često teško da zadovolje kriterijume jer često nemaju formalno obrazovanje, ali ovo objašnjenje se ne može primeniti na sve pripadnike zajednice. Čak I tamo gde ih opštine zapošljavaju, to su obično nekvalifikovani poslovi. U Kline/Klini, na primer, dve Romkinje su zaposlene kao čistačice. U Leposaviću/Leposaviq, gde većinu čine kosovski Srbi, opštinsko telo

¹⁸ To ne znači da direktiva za celo Kosovo o odnosu manjina koje treba zaposliti obavezno podrazumeva jednakost sa etničkim sastavom; može se utvrditi, u svetlu ograničenih mogućnosti u privatnom sektoru za manjine I zbog njihove ograničene slobode kretanja da kvote koje se odrede prevazilaze njihov proporcionalni broj u populaciji.

¹⁹ Ovo bi se najbolje moglo postići kao deo ukupnog nadgledanja zapošljavanja uz statističke podatke o polu kao I o etničkoj pripadnosti.

izveštava da ima zaposlena tri Muslimana, ali tokom perioda posle sukoba, nisu zaposlili nijednog kosovskog Albanca.

82. Opštine su zauzele prilično različite stavove o tome koje poslove će oglasiti, da li će ili ne ponovo oglasiti postojeće poslove, ili će jednostavno zadržati postojeće osoblje. U Kamenice/Kosovskoj Kamenici, kada isteknu sadašnji ugovori, svi opštinski poslovi će biti ponovo oglašeni na osnovu politike zapošljavanja koja tek treba da se finalizuje, a koja će pratiti "Uputstva". Suprotno tome, u Gjakove/Đakovici, gde se opštinska skupština složila da smanji ukupan broj zaposlenih u opštini, kada se to desi, oni koji budu zadržali posao biće raspoređeni po odeljenjima. U Kline/Klini, većina opštinskih poslova je oglašena pre izbora 28. oktobra, a novi zaposleni se biraju na osnovu uspeha. Nekvalifikovano osoblje, bez obzira što je prvo dobilo zaposlenje, neće obnoviti ugovor. Nešto od razlika u praksi sigurno proizlazi iz nedostatka jasnoće u Uredbi 2000/45, član 52, koji kaže da 'izbori ne predstavljaju razlog da se revidiraju ova [opštinske javne službe] imenovanja' ali isto tako ne sprečava eksplicite reviziju.
83. Da bi manjine mogle da iskoriste radna mesta, prvi korak je da se osigura da oni **znaju da postoje slobodna radna mesta**. Dva pitanja su ovde vrlo važna; prvo, da **oglasi budu na jezicima manjina** I drugo, se ovi oglasi onda **rašire** u manjinskim zajednicama. Uredba 2000/45 traži da svi zvanični dokumenti moraju biti štampani na albanskom I srpskom I da u opštinama gde živi zajednica čiji jezik nije ni albanski niti srpski, sva zvanična dokumenta moraju takođe biti dostupna na jeziku te zajednice. Ograničena sloboda kretanja za manjine znači da se moraju preduzeti dodatni koraci kako bi se osiguralo da informacije o slobodnim radnim mestima dođu do oblasti gde manjine žive. I ovde se praksa razlikuje. U Kline/Klini, čini se da su oglasi samo na engleskom I albanskom. Izveštaji iz Kline/Kline takođe govore da se slobodna radna mesta oglašavaju samo na oglasnoj tabli u zgradi opštine I u drugim javnim zgradama. Ovakva praksa, sama po sebi, nedovoljna je da osigura širenje informacija o oglasima. Slična praksa postoji u Prizrenu, gde su oglasi opet na engleskom I albanskom; ovde službenici opštine tvrde da su oglasi na drugim jezicima pocepani, tako da je jasno da se mora naći drugačiji metod obaveštavanja manjina.
84. Drugde, opštine su takođe koristile **drugačije načine da oglašavaju slobodna radna mesta**. U Rahovec/Orahovcu, na primer, opštinski administrator aktivno skuplja informacije o ljudima bez posla i njihovoj spremi u samom gradu i u Velikoj Hoči/Hoce e Madhe, kako bi osigurao da odgovarajući aplikanti budu obavešteni o mogućnosti zapošljenja. U nekim krajevima evidentna je upotreba medija; Gjilan/Gnjilane, na primer, koristi široki obim lokalnih medija uključujući lokalni srpski radio, Radio Max, kako bi se osiguralo da manjine čuju o slobodnim radnim mestima. Međutim, upotreba medija izgleda nije opšte rasprostranjena. Drugi metodi mogu biti I efikasni I jeftini; najveći broj opštinskih administratora ima redovne sastanke sa manjinskim zajednicama ili njihovim vođama, te može da pruži informacije na ovim sastancima. Službenici za lokalne zajednice takođe mogu pomoći u širenju informacija I prikupljanju prijavi, na taj način takođe rešavajući problem da manjine nisu u stanju da lično predaju svoju prijavu; nekoliko opština je ukazalo da koriste ovaj kanal. Zaista, svaka organizacija koja redovno posećuje manjinske zajednice može uz dobru volju da raširi informacije o slobodnim radnim mestima; opština Lipjan/Lipljan je dobila pomoć od KFOR-a.
85. Primeri dobre prakse u regrutovanju, od kojih smo neke pomenuli, takođe su evidentni u nekim oblastima, posebno u jugoistočnim opštinama. U opštini Gjilan/Gnjilane, 44 od 220 poslova u opštini odvojena su za manjine prema Planu o izboru zaposlenih skupštine opštine. Opština izveštava da je svoju politiku zapošljavanja zasnovala na Uputstvu I da je preuzela posebne korake, uključujući upotrebu manjinskih medija, da ogласi radna mesta u manjinskim zajednicama. Uopšte, opština zapošljava 24 kosovska Srbina I dva Turčina, mada očigledno nema zaposlenih Roma. Susedna Kamenice/Kosovska Kamenica će uskoro takođe usvojiti jedinstvenu politiku zapošljavanja koja uključuje specijalne mere kako bi se osiguralo da manjinske zajednice znaju za slobodna radna mesta, uključujući specijalne mere za oglašavanje u romskim zajednicama. OEBS je pratio neke od intervjuja opštine I našao da su bili pravični, a odluke zasnovane na vrednosti kandidata.

86. Da bi se zadovoljili zahtevi Uredbe 2000/45, neophodno je da sve opštine usvoje **pravičnu i jedinstvenu politiku zapošljavanja** koja daje priliku pripadnicima svih manjinskih grupa i konačno obezbeđuje selekciju prema uspehu kandidata. Da bi se ovo postiglo, mnogi od sadašnjih nedostataka u opštinskom zapošljavanju koje smo pomenuli moraju se rešiti. Posebno oglašavanje i širenje informacija tako da manjine budu obaveštene o slobodnim radnim mestima, uključujući upotrebu jezika, upotrebu jednakih uslova za intervju, kao i redovno skupljanje relevantnih podataka trebalo bi da postanu uobičajena praksa. S obzirom na to da ukoliko se pokuša da se popravi etnička neravnoteža kada su ljudi već zaposleni može dovesti do toga da se otpuste sadašnji zaposleni ili da se njihovi ugovori ne produže, one opštine koje tek treba da naprave selekciju, učinile bi dobro da pre nego što počnu s regrutovanjem najpre ustanove politiku zapošljavanja. Za one opštine koje su već zaposlile opštinsko osoblje, proces ispravljanja etničke neravnoteže može uzeti dosta vremena. Preko ovih mera za regrutovanje, ukoliko posebno Rome treba da se zaštite zbog nedostatka obrazovanja, jedan od načina, iako dugoročan, da se osigura njihova jednakaost u opštinskim javnim službama bilo bi sačinjavanje profesionalne edukacije. S obzirom da već postoje opšte smernice za regrutovanje zaposlenih, mnogo šta od već pomenutog može se brzo i konzistentno primeniti.
87. Dok je jasna politika o jednakom pristupu opštinskom zapošljavanju neophodna, ona se ispravno može primeniti samo ukoliko pripadnici manjina poseduju **efikasan pravni lek** protiv diskriminacije u zapošljavanju. Mada Ombudsman ima veoma važnu ulogu u ovoj oblasti, stvaranje efikasnog leka znači da manjine takođe moraju biti u stanju da izlože slučajeve u vezi zapošljavanja pred sud. Trenutno ne postoji obuhvatni zakon o zapošljavanju sa punim odredbama protiv diskriminacije. Trenutno se sprema uredba koja bi trebalo da odgovori na ovaj zakonski vakuum u oblasti zapošljavanja. U međuvremenu, odsustvo pravnog okvira u velikoj meri sprečava efikasan pristup sudovima onima koji su navodne žrtve diskriminacije. Ni OEBS niti UNHCR ne znaju da ima slučajeva koji se tiču zapošljavanja pred sudovima, osim jendog slučaja u oblasti Peje/Peći. Samo u jednoj opštini, u Prizrenu, načinjeni su značajni pokušaji od strane većinske i manjinskih zajednica da dobiju pravni lek u ovakvim slučajevima. Prma Norveškom savetu za izbeglice (NSI) u Prizrenu, do početka februara 2001., pomogli su najmanje 46 osoba, uključujući 14 pripadnika manjina, da pokrenu slučajeve navodnog nepravičnog otpuštanja ili odbijanja da se da posao. Mada Administrativno odeljenje za pravna pitanja (AOPP) jeste dalo uputstvo sudovima da prihvate ovakve slučajeve, oni se do sada nisu našli pred sudom niti su donete sudske odluke. Čini se da u većini opštinskih sudova još uvek ne postoji komora za radno pravo. Opštinski sud u Prizrenu tvrdi da mu je za to potreban specijalista "za radno pravo", mada kaže da će u bliskoj budućnosti početi da se bavi ovim slučajevima.

Zaključci i preporuke

BEZBEDNOST

Bezbednost ostaje pitanje od primarnog značaja za sve manjinske zajednice koje utiče na ostvarivanje svih drugih njihovih prava. I dok odgovornost za bezbednost ostaje KFOR-u policiji UNMIK-a, ipak predstavlja pitanje koje traži prilog od šire grupe aktera. Zato se preporučuje da GZSPGS sazove planiranu **Radnu grupu svih stubova** za pitanje bezbednosti što je pre moguće.

POVRATAK

Pitanje povratka je nerazdvojivo vezano za pitanje bezbednosti. Stalne pretnje bezbednosti manjinskim grupama i dalje sprečavaju mogućnost promocije povratka u ovom trenutku. Kosovski Srbi i RAE su po posebnim rizikom i ni pod kojim uslovima države azila ne bi trebalo da ih deportuju. Postoje indicije da se većina ostalih manjinskih grupa suočava sa srazmerno manjom pretnjom, mada i za njih situacija ostaje osetljiva.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Imenovanje **službenika za manjine** u okviru Odeljenja za zdravstvo i socijalni rad treba pozdraviti. Druga odeljenja bi trebalo da razmisle o sličnim imenovanjima, i da osiguraju da je službenik za manjine uključen od početka u kreiranje svake politike ili odluke tako da se potrebe manjinskih zajednica mogu potpuno integrisati u planiranje i sprovođenje.

Potpun pregled, u saradnji sa relevantnim opštinskim sekretarijatima i lokalnim i međunarodnim NVO, o obezbeđivanju sadašnje i buduće primarne zdravstvene zaštite za manjinske zajednice treba da se obavi pod pokroviteljstvom OZSZ. Pregled bi trebalo da ima za cilj da identifikuje trenutne i verovatne buduće praznine i da planira kako da popuni ove praznine kao i da vidi kako se može ostvariti ukupni cilj jednog integrisanog zdravstvenog sistema. Rezultati pregleda Svetske zdravstvene organizacije bi trebalo da budu vredni doprinos ovom pokušaju.

IMOVINA

Na Kosovu, neophodno je da se pod hitno otvore regionalne kancelarije DSI u svim regionima i da se nastavi upotreba mobilnih timova kako bi se osigurao potpun i jednak pristup za manjine. Mora se dati potpuna podrška DSI kako bi se osigurao brz i pravičan zaključak procesa otvaranja kancelarije u Beogradu. Sličan proces je potreban kako bi se otvorila kancelarija u Crnoj Gori.

I dok nedostatak sredstava i dalje sprečava DSI da otvori sve svoje planirane kancelarije, a mehanizam za zahteve KSIZ stoga nije ravnopravan, sadašnji krajnji rok za podnošenje prijave DSI (31. decembar 2001) bi trebalo revidirati.

ZAPOŠLJAVANJE

Za one opštine koje to već nisu učinile, treba usvojiti unificiranu politiku zapošljavanja; postojeće **Uputstvo za zapošljavanje** može se koristiti kao efikasan model. Kada se jednom sprovede, progres u dostizanju ciljeva politike treba nadgledati i, gde je potrebno, prilagoditi praksu objavljivanja oglasa, intervjuva ili selekcije kako bi se potpuno uzele u obzir potreba aplikantata pripadnika manjina.

Sve opštine, možda preko svojih komiteta za zajednice, **treba da prikupljaju statistiku o zapošljavanju** i revidiraju podatke redovno. Ova statistika trebalo bi da uključi ne samo etničku pripadnost, već i vrstu posla koju imaju manjine i druge grupe kao što su žene

S obzirom da i dalje nedostaje **efikasan lek** za slučajeve navodnog nepravednog otpuštanja iz javne službe u najvećem broju krajeva, možda je neophodno da se utvrdi politika o tome kako rešavati ove slučajeve kako bi se osigurao pravičan pristup u svim opštinama.

POLITIČKE STRUKTURE

Dok su razumljive teškoće s kojima se susreću neke opštine u postizanju dogovora o sastavu izabranih ili imenovanih opštinskih tela, izuzetno je važno da se proces što je moguće pre završi.

Edukacija opštinskih tela treba da sledi ubrzo po njihovom imenovanju kako bi se osiguralo da postanu potpuno operativni u najkraćem mogućem roku.